

Program för minskat bortfall i SCBs individ- och hushållsundersökningar

Förslag från aktionsgruppen för uppgiftslämnarfrågor

Lars Lundgren

R & D Report
Research - Methods - Development
U/STM - 31

INLEDNING

TILL

R & D report : research, methods, development, U/STM / Statistics Sweden. – Stockholm : Statistiska centralbyrån, 1987. – Nr 29-41.

Föregångare:

Promemorior från U/STM / Statistiska centralbyrån. – Stockholm : Statistiska centralbyrån, 1986. – Nr 25-28.

Efterföljare:

R & D report : research, methods, development / Statistics Sweden. – Stockholm : Statistiska centralbyrån, 1988-2004. – Nr. 1988:1-2004:2.

Research and development : methodology reports from Statistics Sweden. – Stockholm : Statistiska centralbyrån. – 2006-. – Nr 2006:1-.

R & D Report, U/STM 1987:31. Program för minskat bortfall i SCBs individ- och hushållsundersökningar, förslag från aktionsgruppen för uppgiftslämnarfrågor / Lars Lundgren. Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2016.

**Program för minskat bortfall i SCBs individ-
och hushållsundersökningar**
Förslag från aktionsgruppen för uppgiftslämnarfrågor

Lars Lundgren

R & D Report
Research - Methods - Development
U/STM - 31

Från trycket Mars 1987
Producent Statistiska centralbyrån, Enheten för statistiska metoder
Ansvarig utgivare Staffan Wahlström
Förfrågningar Lars Lundgren, tel 7834921

© 1987, Statistiska centralbyrån
ISSN 0283-8680
Printed in Sweden
Garnisonstryckeriet, Stockholm 1987

Summary

Proposal by the Task Force on Respondent Issues

Respondent cooperation is essential for the production of statistics. A survey climate characterized by increasing non-response naturally decreases the accuracy of the statistical results.

Non-response rates rose continuously during the early 1970s and reached their highest point in 1975-76. This trend turned and non-response rates decreased until 1982 when public opinion was swayed by the debate about the then forthcoming 1985 Census and by the alternatives suggested for future censuses (FOBALT). This generated another new increase in non-response.

In the spring of 1986, non-response rates were already on the increase when the debate about the recently conducted 1985 Census and the Metropolis project stepped into the limelight. These debates left the public so concerned about confidentiality questions that non-response increased rapidly in most of Statistics Sweden's surveys. By extending the time allotted to fieldwork and implementing other special measures, Statistics Sweden has been able to slow down this latest increase in non-response.

In the spring of 1986, a group was formed to analyze the acute non-response problems and quickly propose remedial measures.

The task force suggests the following:

- starting a periodical for respondents and non-respondents
- increased resources for interviewer training
- experiments with joint or cooperative efforts among interviewers
- studies, such as reinterviews and field observations, to evaluate the quality of both the interviews and the interviewers
- a revision of de-identification procedures
- quality evaluation programs for each large survey
- studies of the impact of late respondents on survey results
- studies of the effects of non-response due to not-at-home
- recommendations for reporting non-response in publications
- regular information on the development of non-response
- special attention devoted to quality issues in both basic and advanced training courses for interviewers, statisticians and users.

**Program för minskat bortfall i SCBs individ- och
hushållsundersökningar
- förslag från aktionsgruppen för uppgiftslämnarfrågor**

INNEHÅLL

1	Ett försämrat uppgiftslämnarklimat	2
2	Aktionsgruppens mål och sammansättning	3
3	Bortfallets utveckling	4
4	Bortfallets effekter	10
5	Kvalitetsbeskrivningar i publikationer	12
6	Motivering av uppgiftslämnarna	12
7	Intervjuarnas förutsättningar	14
8	Avidentifiering	16
9	Resursdiskussion	17
10	Aktionsplan	18
	Referenser	20

Bilaga 1	Förslag i UBIS sammanfattningsrapport
Bilaga 2	Exempel på bortfallsredovisningar
Bilaga 3	Intervjuarenheten efter Metropolitdebatten - nuläge och förslag till åtgärder
Bilaga 4	Resultatkoder för produktionsstatistik
Bilaga 5	Kvalitetsprogrammet
Bilaga 6	Gallring av handlingar vid SCB

1 ETT FÖRSÄMRAT UPPGIFTSLÄMNARKLIMAT

Uppgiftslämnandet är centralt för SCBs statistikproduktion. Ett försämrat uppgiftslämnarklimat med sjunkande svarsfrekvenser ger ökad osäkerhet och ökad risk för skevhet i de statistiska resultaten.

Under första hälften av sjuttioalet sjönk svarsbenägenheten oavbrutet till en lägsta nivå 1975-76. Därefter ökade svarsbenägenheten långsamt fram till 1982 för att därefter sakta sjunka igen bland annat på grund av debatterna kring FOBALT och FoB 85.

Då massmediadebatterna kring metropolitundersökningen och FoB-vägrare satte igång våren 1986 var således svarsbenägenheten redan på nedåtgående. Den oro allmänheten kände efter debatterna ledde till snabbt stigande bortfallssiffror i SCBs undersökningar. Genom förlängda fältarbetsperioder och extra resursinsatser har dock denna utveckling kunnat hejdas något.

Även andra undersökningsorganisationer fick vidkännas det försämrade uppgiftslämnarklimatet trots att de inte var inblandade i FoB och trots att de i massmedia tog avstånd från varje inblandning i Metropolitprojektet.

En intressant iakttagelse är att personer som varit med i tidigare (panel)undersökningar inte reagerade lika negativt som nytilkomna uppgiftslämnare. Det kan förklaras av att de mottagit information och visste vad det handlade om. Det är troligt att debatten har haft störst effekt på ett känslomässigt plan - den har påverkat attityderna till undersökningar i största allmänhet. Därigenom blir det särskilt svårt att påverka genom ökad information. Kanske bara tiden kan läka sårerna, vilket inte får hindra att det som kan göras verkligen görs för att öka svarsbenägenheten.

En viktig aspekt på det försämrade uppgiftslämnarklimatet är att det påverkar intervjuarnas arbetsmiljö. Ett ökat motstånd tär även på den mest hårdade intervjuarens självförtroende. "Jag började ifrågasätta mitt eget arbete. Det kändes otäckt", skriver en intervjuare.

Ett försämrat uppgiftslämnarklimat kan även öka svarsfelen. Dessutom kan man vara tvungen att utöka fältarbetstiderna vilket både försämrar aktualiteten och höjer kostnaderna.

Vi får emellertid inte glömma att en majoritet av svenska folket alltså anser att statistiken fyller en viktig funktion i det moderna samhället, att de flesta har förtroende för SCB som objektiv och integritetsskyddande informationshanterare och att de tycker att det är både trevligt och intressant att bli intervjuade. Bäst möter vi de negativt inställda med en positiv attityd. Vi bör undvika att i argumentationen hamna i försvarsställning.

Vi får inte heller glömma att bortfallsproblemet inte är det enda kvalitetsproblemet i statistiken. Detta inte sagt för att bagatellisera bortfallets betydelse, men för att förhindra att andra betydelsefulla felkällor glöms bort. Mätfelen borde exempelvis ägnas betydligt större intresse än de görs idag.

Försämrade svarsbenägenhet är inte unikt för Sverige. Datateknikens framväxt har i flertalet västländer lett till en ökad oro hos allmänheten för integritetsintrång.

För definition av bortfall och mer teoretiska aspekter på bortfallsproblematiken hänvisas till SCB-handboken "Räkna med bortfall" samt PM nr 26 från U/STM av Richard Platek.

2 AKTIONSGRUPPENS MÅL OCH SAMMANSÄTTNING

En aktionsgrupp bildades före sommaren 1986 med syfte att analysera problemen och snabbt komma med förslag till åtgärder. Aktionsgruppen har därför valt att komma med uppslag till fortsatt arbete snarare än färdiga lösningar. Ett förslag till aktionsplan presenteras i kapitel 9.

Aktionsgruppen har begränsat sig till intervju- och kombinerade enkät-/intervjuundersökningar och därmed till individ- och hushållsstatistik. Gruppen är medveten om att bortfallsproblem även finns inom de övriga statistikgrenarna och att uppgiftslämnarklimatet i exempelvis företagssektorn påverkar uppgiftslämnarklimatet i hushållssektorn. Företagare (bortsett från jordbrukare) tillhör ju de grupper som har låg svarsbenägenhet och de hänvisar ofta till det betungande uppgiftslämnandet till företagsstatistiken.

Aktionsgruppen anser sitt arbete avslutat i och med färdigställandet av denna rapport. U- och D-avdelningarna har ett särskilt ansvar för att se till att uppgiftslämnar- och kvalitetsfrågor löpande bevakas och diskuteras inom verket. Ämnesavdelningarna har motsvarande ansvar för sina respektive statistikgrenar. En idé som diskuterats inom aktionsgruppen är inrättandet av ett "kvalitetsråd" i paritet med ADB-rådet, publiceringsrådet etc. **Det är viktigt att ansvariga enheter snabbt arbetar vidare med förslagen.**

Aktionsgruppen delar UBIS' slutsats att det inte finns någon enskild åtgärd som kan ge stora framgångar. Det gäller att nå många små segrar. UBIS står för utredningen rörande uppgiftslämnarfrågor och bortfallsproblem i statistikproduktionen och som arbetade 1976-1981. En sammanfattning av UBIS-arbetet finns i bilaga 1. (SCB, 1981: Rapport från UBIS-projektet)

Aktionsgruppen har bestått av:

Staffan Wahlström, U/Ledn, ordförande
Lars Lundgren, VL/GDK, sekreterare
Evert Blom, D/UTV
Mirdza Brivkalne, I/UI och representant för ULF
Birgit Henningsson, D/IE
Berndt Hermansson, D/IE
Lasse Lyberg, U/STM
Olle Nyman, S/IM
Per Samuelson, C/JUR
Danielle Strömquist, D/IE, intervjuare
Margaretha Säfström, AM/AKU

3 BORTFALLETS UTVECKLING

Bortfallsutvecklingen beror inte enbart på ändringar i uppgiftslämnarklimatet. Ändringar i undersökningsplaner inklusive uppgiftsinsamlingen är viktiga faktorer som "stör bilden" när man vill följa bortfallsutvecklingen. Några viktiga förändringar i SCBs större undersökningar är:

- HINK övergick från enkät med telefonuppföljning till enbart telefonintervjuer 1984. I motsats till alla andra undersökningar under samma tid ökade svarsbenägenheten därigenom.

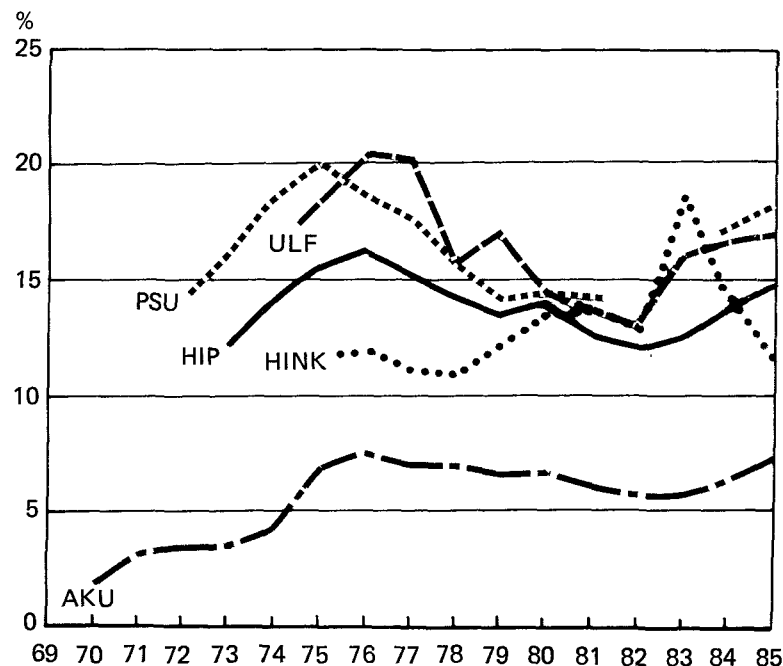
- I AKU ändrades stratifieringen 1976 så att urvalssannolikheten blev större i små län och för utländska medborgare. Från 1975 begränsades de indirekta intervjuerna, vilket minskade den totala svarsfrekvensen. 1978 minskades urvalssannolikheten för personer i åldern 65-74 år.

- I ULF hade man en hushållsansats 1975-79, vilket innebar att om urvalspersonen var gift eller samboende, så intervjuades även partnern. 1977-79 var ogifta med barn överrepresenterade. Från och med 1980 tillämpas individansats. 1980-81 var åldersgruppen 75-84 år överrepresenterad. 1982-85 tillämpades OSU (obundet slumpmässigt urval). 1986 är nära hälften av urvalet panel från 1979.

- Urvalsstorlekarna har ändrats i HIP 1984 och 1985. 1985 minskades antalet paneler från fem till tre.

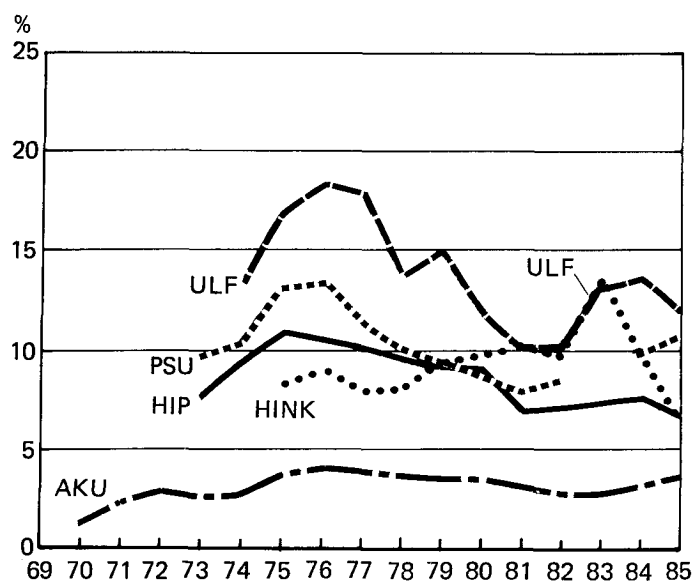
Den enda tidsserie som inte störs av designändringar är AKU 1976-85.

Figur 1 Totala bortfallet i fem SCB-undersökningar

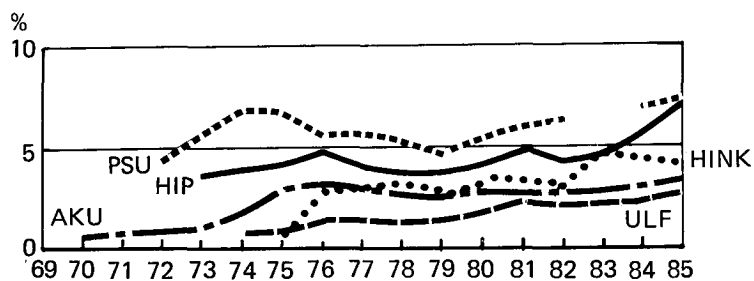
Efter att bortfallsandelen ökat fram till 1976, sjönk den sakta till en lägsta nivå 1981-82 och ökade därefter långsamt.

Figur 2 Vägrarandelen i fem SCB-undersökningar

Vanligen svarar vägrarna för den största bortfallsandelen. Bara i AKU är vägran ungefär lika vanlig som "ej anträffad". Det är vägrarna som svarar för de stora variationerna i bortfallsnivå, både över tid och mellan undersökningarna.

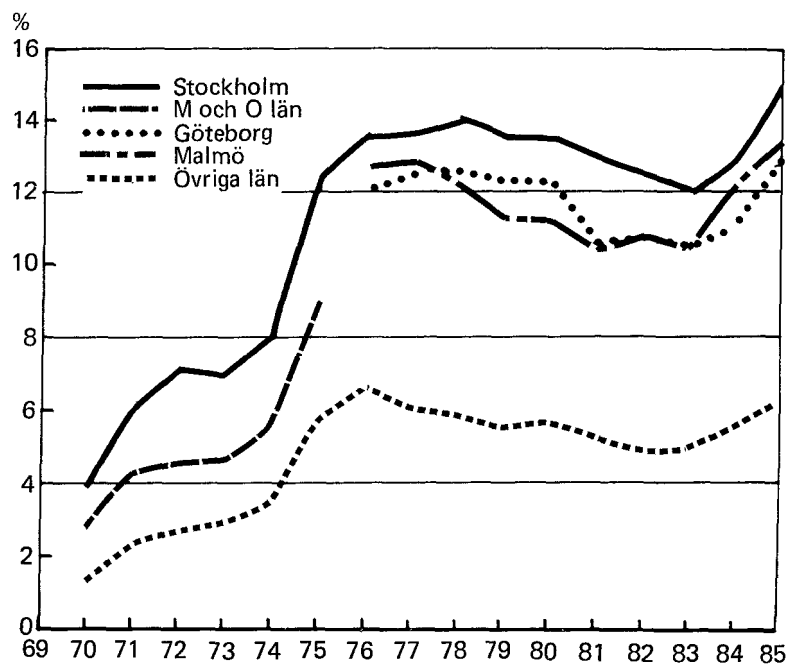
Figur 3 Andelen ej anträffade i fem SCB undersökningar

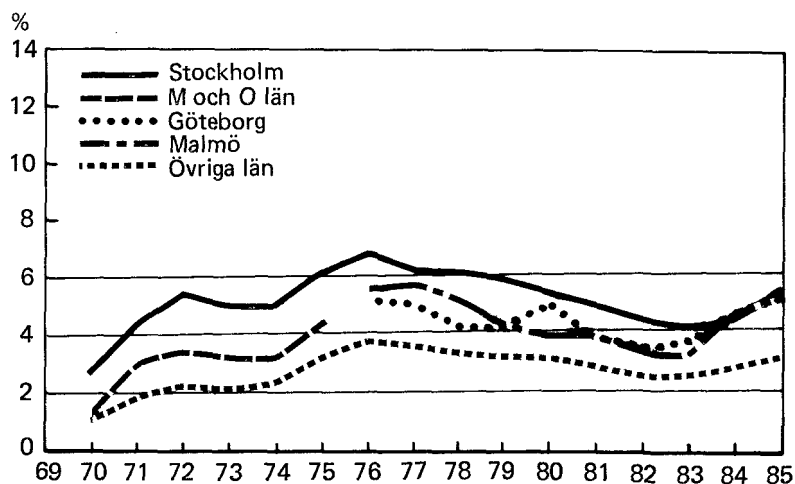
Andelen ej anträffade har ökat något under åren, vilket kan förklaras av ökning i antalet hemliga telefonnummmer, portlås, fler småhushåll och ökade uteaktiviteter. Men även intervjuarnas ökade arbetsbeläggning kan ha inverkat. Att inte andelen ej anträffade ökat mer på nämnda faktorer, beror antagligen på förbättrade kunskaper i spårningsteknik. Den stora ökningen 1985 i HIP beror till stor del på att alla paneler var nya då.

Förändringarna av bortfallsnivån över tid är likartade för män och kvinnor och mellan olika regioner. Däremot är det stora skillnader i nivån mellan olika regioner. Storstäderna har betydligt högre bortfall.

Figur 4 Bortfallet i AKU i olika regioner

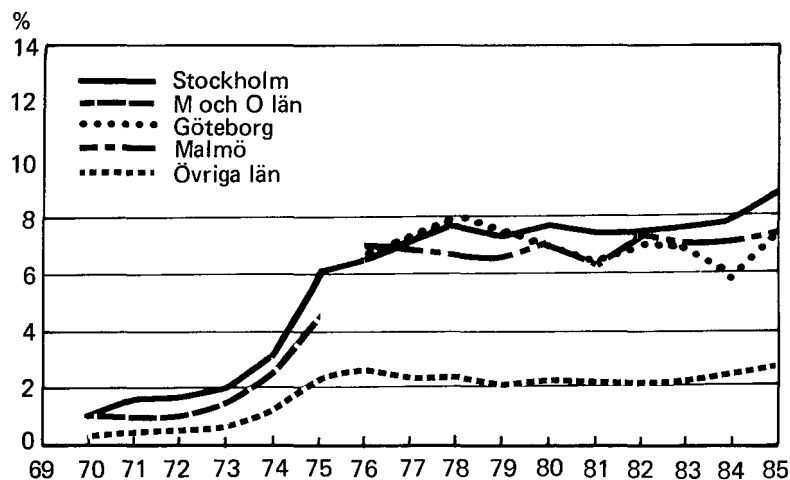

Figur 5 Vägrarandelen i AKU i olika regioner

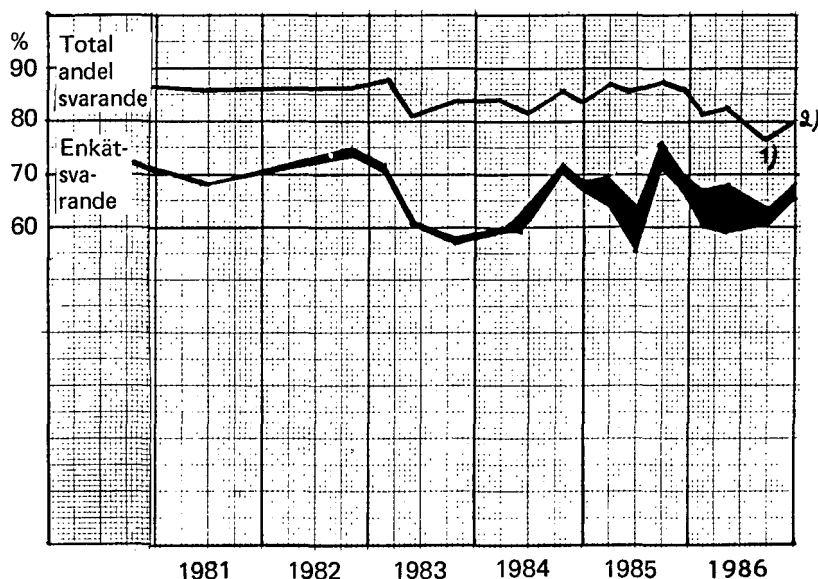
I AKU är det särskilt andelen ej anträffade som skiljer sig mellan de olika regionerna. Personer i storstäder är betydligt svårare att nå.

Figur 6 Andelen ej anträffade i AKU i olika regioner

SCBs omnibussundersökningar, som är enkäter med telefonuppföljning, varierar till längd och innehåll från undersökning till undersökning. Det är därför rimligt att svarsbenägenheten också varierar. Att kurvorna inte svänger mer 1980-1982 i figur 7 beror på att genomsnittet för respektive års undersökningar har angetts. Det svarta fältet anger den andel som sänt in enkäten efter det att telefonuppföljningen startat. Som i andra undersökningar sjönk svarsbenägenheten något från 1983. Däremot ökade den 1985.

Figur 7 Svarandeandelen vid enkät resp totalt i SCBs omnibusundersökning.

1) Övanligt lång blankett

2) Telefonuppföljningen avbröts vid 80-procentsstreck

Att svarsbenägenheten allmänt ökade från 1976 kan bero på flera faktorer:

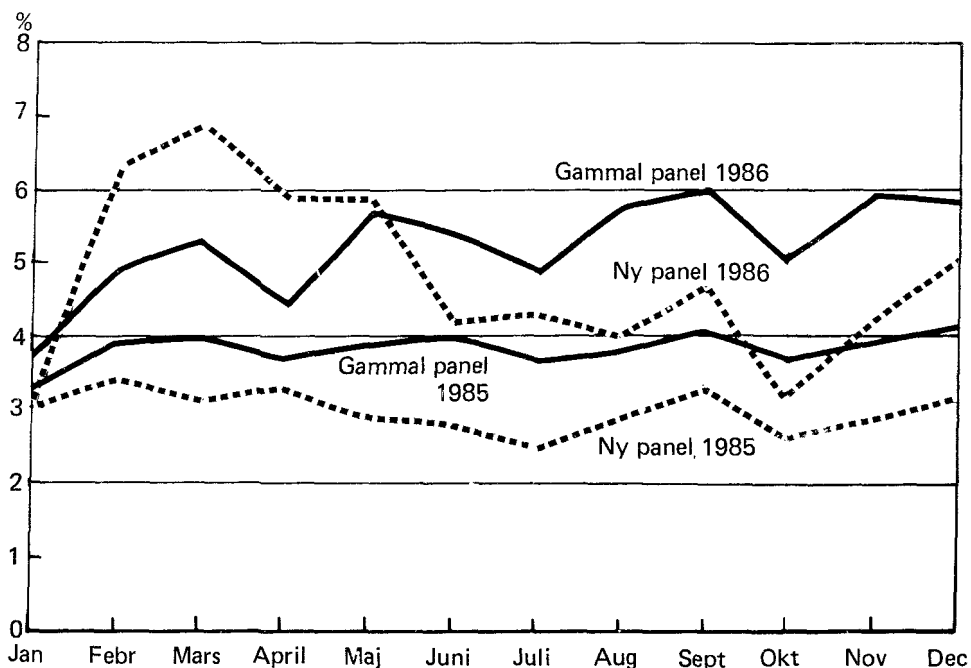
- Massmediakampanjerna efter FoB 70 avtog
- Ökade insatser för bortfallsuppföljning
- Förenklade undersökningar med mindre uppgiftslämnarbörda
- Ökad intervjuarutbildning
- Förbättrad information till uppgiftslämnarna
- UBIS-arbetets fokusering på problemet
- Minskat antal intervjuare, men ökad professionalism och ökad erfarenhet

Vad har då metropolitdebatten inneburit för uppgiftslämnarklimatet?

Som tidigare påpekats måste vi ta hänsyn till andra förändringar som exempelvis säsongsvariationer och designändringar. Bland annat har AKU förändrats från och med 1986, då nya AKU succesivt infördes och åldersgruppen 65-74 år utgick ur undersökningen.

Resultaten från olika undersökningar visar att undersökningsklimatet försämrades kraftigt i samband med metropolitdebatten. Debatten verkar ha påverkat skilda grupper olika mycket. Storstadsbefolkningen har reagerat kraftigast, liksom äldre människor. Figur 7 visar att andelen svarande i omnibussarna sjönk med ca fem procentenheter såväl totalt som i enkätdelen.

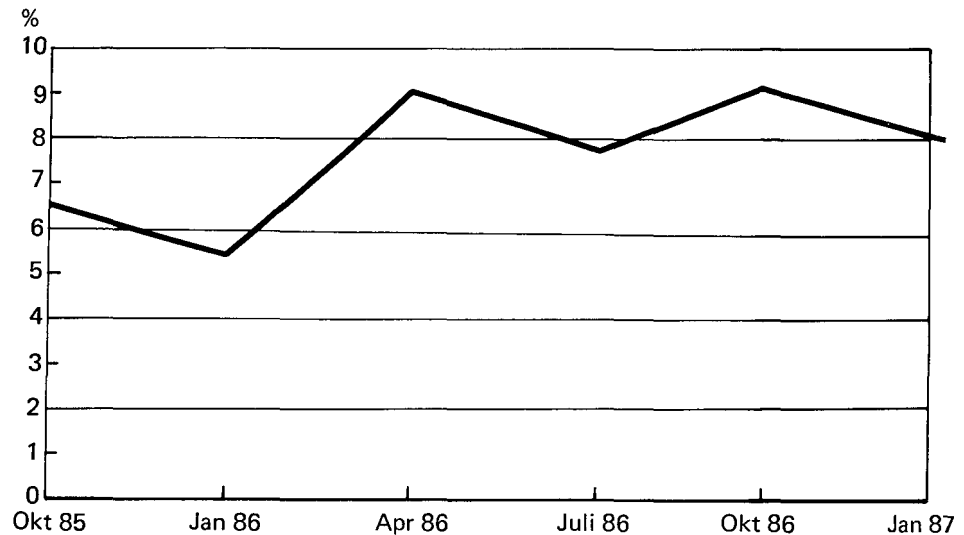
Figur 8 Andelen vägrare i AKU 1985 resp 1986 fördelat på nya och gamla paneler ("ny" deltar första gången i AKU)

Om vägrarandelen bland de nya panelerna är ett mått på undersökningsklimatet ser vi att det var mycket dåligt under hela Metropolitdebatten, men snabbt förbättrades så snart den var över. Fortfarande har dock inte vägrarandelen gått ner till nivån före debatten. Observera att det är vägrarandelen och inte det totala bortfallet som redovisas.

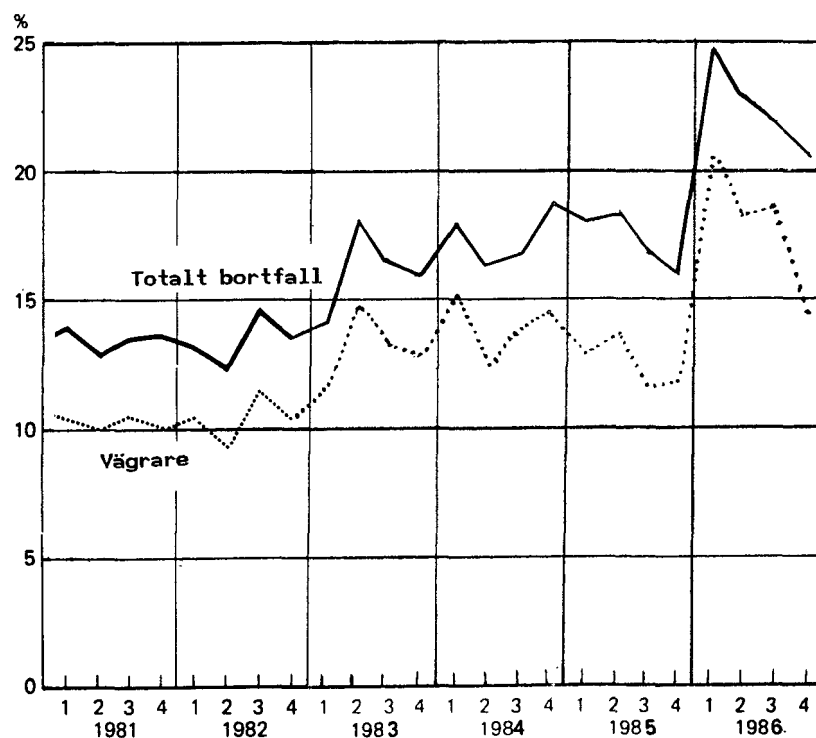
Som väntat har ökningen varit större i storstadsregionerna än i övriga landet. Litet överraskande däremot är att vägrarandelen ökat mest bland de äldsta (35-64 år). Vägrarandelen bland de yngsta (16-24 år) har ökat endast obetydligt.

Figur 9 Andelen vägrare i nya paneler i HIP okt 1985 - jan 1987

Vägrarandelen i den nya panelen i HIP steg kraftigt efter Metropolit, och har därefter legat kvar på mellan 8 och 9 procent. I HIP har dessutom andelen ej anträffade stigit efter det att besöksintervjuer slopades av ekonomiska skäl från och med april 1986.

Figur 10 Totala bortfallet och andelen vägrare i ULF 1981-1986

I ULF steg bortfallsnivån under första kvartalet 1986 till 25 procent och har därefter sakta sjunkit till 21 procent sista kvartalet 1986. Bortfallsandelen 17 procent innan Metropolit är emellertid inte helt jämförbar med årets siffror på grund av designändring (panel). Vägrarandelen har återhämtat sig ännu snabbare och ligger nu kring 15 procent. Före Metropolitdebatten låg den kring 12 procent och störtade som värst upp till 20 procent.

Ett gemensamt mönster i panelundersökningarna är att de personer som ingått i panel före Metropolit har inte påverkats så mycket av debatterna. De som däremot var nya under metropolitdebatten tycks stå fast vid beslutet att inte delta när deras panel återkommer. Undersökningar med många paneler får härigenom en mindre dramatisk utveckling men påverkas i gengäld under än längre tid.

För att löpande kunna följa bortfallsutvecklingen föreslår aktionsgruppen att U/STM två gånger per år i samarbete med D/IE och produktansvariga gör en redovisning av läget och utvecklingen. En sådan "Bortfallsbarometer" kan inte presentera ett sammanfattande mått för alla undersökningar, utan får göras i den form som har redovisats i figurerna i detta avsnitt. Det är nödvändigt för tolkningen av "barometern" att viktiga designförändringar redovisas.

En utförligare redovisning av bortfallsutvecklingen t o m 1985 finns i PM nr 24 från U/STM av Håkan Lindström och Pat Dean. För utvecklingen fr o m 1986 hänvisas till PM nr 28 från U/STM av Sixten Lundström.

4 BORTFALLETS EFFEKTER

Bortfall påverkar undersökningskvaliteten på två olika sätt. Antalet observationer blir färre vilket leder till ökad slumpmässig osäkerhet. Mot detta kan man gardera sig genom att i förväg räkna med ett visst bortfall och öka urvalet med hänsyn till detta. Detta leder dock till ökade kostnader. Den andra och kanske viktigaste effekten på kvaliteten är risken för skevhet. Om de ickesvarande har andra förhållanden än de svarande får vi systematiska fel. Om bortfallet är litet betyder vanligtvis denna skillnad inte så mycket, men vid stora bortfall kan skevheten ha stor betydelse.

Till viss del kan effekterna av bortfall minskas genom efterstratifiering där man utnyttjar tillgänglig information om bortfallet (exempelvis ålder, bostadsort och inkomst).

En sammanfattning av kunskapsläget idag tyder på att bortfallet sällan har katastrofala följder för resultaten. Bortfallsfelets storlek synes mer kopplat till vissa variablers egenskaper än till storleken på bortfallet. Exempelvis är arbetslösa överrepresenterade bland de ej anträffade (Kristainsson och Sandström, SCB 1984). Sjukdom är en annan orsak till bortfall, vilket givetvis påverkar skattningar av sjukdomar. Vid en jämförelse mellan ULF och socialbidragsregistret visade sig socialbidragstagandet vara sju gånger vanligare bland de ej anträffade än bland de svarande. Andelen bland vägrarna skilde sig däremot inte från andelen i svarandegruppen. (Davidsson och Kristiansson, SCB 1986) .

Tyvärr måste aktionsgruppen konstatera att det idag inte görs några effektstudier på de löpande undersökningarna på SCB på grund av resursbrist. Det är särskilt beklagligt i tider då bortfallet tenderar att öka. Vi skulle behöva betydligt bättre kunskaper om vilka variabler som är känsliga för bortfall - först och främst i varje undersökning separat, men på sikt för att få en mer generell kunskap om bortfallsfe-len. Undersökningar bör inriktas på att studera hur skattningar baserade på enbart svarandegruppen skiljer sig från skattningar baserade på hela urvalet samt på effekterna av vägning för bortfallet. Vidare behöver effekterna av bortfallets regionala fördelning studeras och eventuellt kopplas till regionala bortfallsmål.

En annan aspekt som behöver studeras är värdet av de "sista" svarande. Vi vet att de svar som erhålls på slutet i en undersökningsomgång är mycket kostsamma, men vi vet knappast något om deras värde när det gäller att förbättra skattningarna. Det är inte omöjligt att de har en sämre kvalitet, när de lämnas först efter enträgna påstötningar och de kan teoretiskt tänkas leda till större skevhet om nämligen bortfallet på en obearbetad nivå är ganska okorrelerad med andra variabler. Vi skulle också behöva veta mer om effekterna i kombinationsundersökningar. Hur många enkätpåminnelser är effektiva ur kostnads- och kvalitetssynpunkt innan telefonuppföljningen vidtar.

En växande grupp som vi behöver veta mer om är de ej anträffade, eftersom studier visat att de ger skevhet (bl a K-E Kristiansson, SCB 1980 och Davidsson och Kristiansson, SCB 1986).

Det är svårt att dra generella slutsatser från effektstudier i en viss undersökning, varför varje undersökning skulle behöva följa bortfalls-effekterna åtminstone intermittent.

Aktionsgruppen anser att effekt- och kvalitetsstudier enligt ovan å-nyo bör komma till stånd, såväl inom ramen för de löpande intervju- och enkätundersökningarna, som inom ramen för ett generellt metodarbete kring dessa frågor. Detta kommer att kräva en hel del resurser. Ansvariga är statistikgrensansvariga respektive U- och D-avdelningen.

Aktionsgruppen föreslår också att SCB tar initiativ till ett forskningsprojekt om bortfallet som fenomen, som kan belysa problemen ur bortfallspersonernas perspektiv. Det skulle öka kunskapen för att bedöma möjliga effekter på resultaten och vara vägledande för motivationshöjande åtgärder.

Mer om bortfallets effekter finns att läsa i bl a PM nr 23 från U/STM av Håkan Lindström.

5 KVALITETSBESKRIVNINGAR I PUBLIKATIONER

Även om mycket stora ansträngningar görs för att minska bortfallet kommer vi alltid att ha ett kvarvarande bortfall som kan snedvrider resultaten. Att redovisa bortfallets storlek och struktur och i möjligaste mån resonera om eventuella snedvridande effekter i våra publikationer är av stort värde för statistikanvändarna när de skall tolka resultaten och bedöma bortfallets inverkan.

En genomgång av publikationerna från våra större undersökningar visar att vi generellt ger för liten hjälp till statistikanvändarna. För de stora löpande undersökningarna finns bortfallsanalyserna i separata PM eller metodrapporter som flertalet läsare inte har tillgång till. Högklassiga analyser finns endast i LNU och "Kvinnor och barn" samt "Att ha barn" (se exempel i bilaga 2).

I Omnibusundersökningarna finns en relativt enkel och standardiserad strukturjämförelse (se bilaga 2).

Aktionsgruppen anser att rekommendationer om lämplig redovisning och analys med "goda exempel" behöver utarbetas. Exempelen i "Riktlinjer för kvalitetsredovisning av statistik" (MIS 1979:8) skulle kunna byggas på.

6 MOTIVERING AV UPPGIFTSLÄMNARNA

Det är önskvärt att förbättra allmänhetens kunskaper om och inställning till statistik i allmänhet och SCB i synnerhet. Att gå ut på bred front till hela svenska folket är tyvärr orealistiskt med nuvarande resurser. Ett gott anseende hos svenska folket kan vi bara få genom att enträget göra bra och relevant statistik, som massmedia kan förmedla till en bred publik. En målgrupp som är möjlig att nå och som vi idag också vänder oss till är skolan.

Den grupp vi främst bör satsa resurserna på är givetvis uppgiftslämnarna. Trots avsevärda förbättringar av informationen till uppgiftslämnarna under 70-talet, med bl a särskilda foldrar i de större undersökningarna, så vet vi att detta är otillräckligt. Vi vet också att de sämst utbildade och de mest oinformerade har lägre svarsbenägenhet än andra. I syfte att nå särskilt dessa grupper, men även uppgiftslämnarna i övrigt, så har aktionsgruppen arbetat fram en uppgiftslämnartidning som skall kunna användas i alla SCBs urvalsundersökningar. Just en tidning har fördelar jämfört med exempelvis foldrar. Så gott som alla är vana vid detta medium. Vidare kan den innehålla mer information eftersom läsaren med hjälp av rubriker, bilder och ledtexter lätt kan välja det som intresserar.

Det främsta syftet med "Statistiskt Allehanda", som tidningen heter, är att genom roande och intressanta artiklar visa att statistik är nödvändigt för alla, att SCB har en viktig roll i vår demokrati och att SCB inte är en opersonlig byråkrati. Genom den relativt stora upplagan kan tidningen göras billigt (under en krona) och ny upplaga med eventuella ändringar kan tryckas två gånger per år.

Tanken är att tidningen skall sändas ut tillsammans med ett informationsbrev innan intervjuaren tar kontakt. Den kan då ersätta de foldrar som används idag. I besöksundersökningar kan intervjuaren som alternativ dela ut tidningen vid besöket. Vid vägran kan intervjuaren sända tidningen och hänvisa till den vid en senare kontakt.

Återrapportering är en annan motivationshöjande aktivitet. Tyvärr har den många gånger inte gått att genomföra på grund av de långa produktionstiderna. Skall vi sända resultat efter medverkan måste det ske innan uppgiftslämnaren börjar undra eller glömmer bort undersökningen. Och viktigast av allt - vi måste hålla vad vi lovar. AKU utnyttjar pressmeddelanden för återrapportering när uppgiftslämnarna begär det. Efter att det nu planerade Statistiskt Allehanda är producerad skall redaktionen se på förutsättningarna för att göra en för undersökningarna gemensam resultat-tidning, att sändas ut efter uppgiftslämnandet.

I övrigt vill aktionsgruppen hänvisa till de värdefulla råd som finns samlade i SCBs RELATIONSHANDBOK och vill särskilt trycka på vikten av att i varje undersökning ha en informationsplan.

I relationshandboken ges också rekommendationer för massmediakontakter. I det sammanhanget är det viktigt att vi inte glömmer bort vår möjlighet att vara aktiva och själva skapa en positiv bild av vårt arbete. Visserligen kan det vara farligt att "väcka den björn som sover", men väcker man den med honung kan det ju gå bra. Nu hamnar vi alltför ofta i en försvarsposition när massmedia upptäcker våra planer avseende nya statistikregister m m och går ut med "avslöjanden". Visst har det skrivits mycket negativt om FoB, men alla är nog överens om att SCBs aktiva insatser för massmedia har varit värdefulla. I vart fall bör det finnas en beredskapsplan i informationsplanen att ta till om det händer något oförutsett.

Som ett litet tillägg till relationshandboken vill aktionsgruppen peka på riskerna med att använda begrepp som kan vara svåra att förstå, som exempelvis "kryptering", "den enskilde redovisas bara som siffror i tabeller" etc. De kanske kan skapa trygghet hos några, men andra kommer säkert att skapa sig bilden av SCB som ett opersonligt maskineri. Så välj orden med omsorg. Bästa vägen förbi rädsla är ofta den personliga och vardagsnära.

Ersättning till uppgiftslämnarna för att höja motivationen har diskuterats av bl a UBIS. Studier visar att ersättning har viss positiv påverkan. UBIS ansåg att ekonomisk ersättning bör tillämpas mycket restriktivt inom SCB och bör endast komma ifråga i undersökningar som medför särskilt tung uppgiftslämnarbörda. Aktionsgruppen finner ingen anledning till omprövning av detta ställningstagande. För de fall ersättning ges vill aktionsgruppen visa på erfarenheterna från undersökningen av hushållens utgifter: genom utdelning av penninglotter i st f kontanter kan såväl ersättningsbeloppen som administrationskostnaderna minskas, utan att effekten försämras. En utförligare redovisning av ersättningens betydelse i denna undersökningen finns i PM från U/STM nr 19 av Håkan Lindström.

Aktionsgruppen stöder planerna på att undersöka SCBs anseende hos uppgiftslämnarna, statistikanvändarna och SCB-personalen.

7 INTERVJUARNAS FÖRUTSÄTTNINGAR

Många uppgiftslämnare läser inte det informationsmaterial vi sänder ut. Antagligen låter sig ganska få påverkas av dess innehåll. Det gör att motivationsarbetet i stor utsträckning ankommer på intervjuarna - även i postenkäter genom uppföljningsarbete. En förutsättning för att intervjuarna skall lyckas är att de själva tror på undersökningarna och anser att de fyller en viktig funktion. Att stärka intervjuarnas motivation enbart genom skriftlig information kan vara svårt. Intervjuarna måste också ha kompetens på en rad andra områden, som spårningsteknik, administration av det egna arbetet etc. Varje intervjuare har gått igenom en gedigen grundutbildning, men förändringar kräver ständigt fortbildning.

Intervjuarna har en speciell arbetssituation. Utan nära arbetskamrater är de för sitt löpande erfarenhetsutbyte hänvisade till skriftlig information och telefonsamtal med den centralt placerade IE-personalen.

Det är självklart att en sådan arbetssituation kräver någon form av regelbundna träffar, där intervjuare och övrig IE-personal kan utbyta erfarenheter och ge varandra moraliskt stöd, särskilt vid ett hårt uppgiftslämnarklimat. Det är därför med beklagande aktionsgruppen konstaterar att sådan verksamhet är satt på sparlåga på grund av bristande resurser. Här behövs snara åtgärder. I bilaga 3 föreslås bl a länsvisa seminarier med erfarenhetsutbyte efter Metropolit, kunskapsavsnitt om sekretessfrågor och ett avsnitt om positivt tänkande.

Aktionsgruppen anser det angeläget att möjligheterna till ökat lokalt samarbete mellan intervjuarna prövas.

Den skriftliga informationen till intervjuarna bedöms fungera väl, även i "kris"-situationer.

Arbetet i en surveyorganisation skall präglas av ett statistiskt synsätt, vilket bland annat innebär en ständig uppmärksamhet på felkällor. Det är viktigt att felkällorna beskrivs och kvantifieras. Inom D-avdelningen utvecklas ett kvalitetsprogram i enlighet med UBIS förslag. Kvalitetsprogrammet omfattar:

- återintervjuer
- fältobservationer
- blankettgranskning
- studier av produktionsstatistik

Återintervjuerna har visat sig vara ett kraftfullt instrument för kontroll av intervjuarbetet och rutinerna i fältarbetet liksom för att skatta mätfel i undersökningsresultaten. Återintervjumetoden beskrivs närmare i PM nr 27 från U/STM av Dawn D Nelson.

Fältobservationer ger möjlighet till studier av intervjuprocessen i sin helhet och är bl a därför en utomordentlig metod för att utvärdera kvaliteten i intervjuarbetet. Ett stort antal studier har givit en klar bild av när och hur i datainsamlingen metoden skall tillämpas.

Produktionsstatistiken är grundläggande för redovisning och kontroll av intervjuarbetet och för förståelsen av vad som sker och kan påverkas i fältarbetsprocessen. Den lämnar information om exempelvis bortfall och tidsåtgång och kan studeras såväl individuellt som för grupper av intervjuare och för de olika undersökningarna. De standardkoder som används vid bortfallsredovisningen framgår av bilaga 4. Därtill kan man komplettera med undersökningsspecifika koder.

IE bör ansvara för det föreslagna programmet genom en särskild programansvarig. Kostnaderna för programmet uppgår till ca 800 tkr per år, eller ca 3 procent av den totala omslutningen vid D/IE.

Kvalitetsprogrammet finns utförligare beskrivet i bilaga 5.

Aktionsgruppen vill att arbetet med ett verksprogram för kvalitetsuppföljning av datainsamlingen snabbt fullföljs. Ett fungerande kvalitetsprogram är viktigt därför att:

- hög kvalitet skapar förtroende hos allmänheten,
- intervjuarnas och övriga SCBares motivation och yrkeskänsla ökar om vi har en genomarbetad och känd syn på kvalitetsfrågorna. Återkoppling är därför ett viktigt inslag i programmet,
- programmet ger värdefull information om kvaliteten i våra data, information som kan föras vidare till statistikanvändarna,
- det är en förutsättning för individuell handledning och vidareutbildning.

Det är angeläget att betona vikten av en helhetssyn på kvaliteten. Kvalitet är inte bara en fråga om lågt bortfall.

Det är även nödvändigt att det finns ett åtgärdsprogram kopplat till kvalitetsprogrammet och att det finns resurser för detta. Här fyller handledaren (den svenska "supervisorn") en betydelsefull roll som återkopplare till intervjuaren. Handledaren fyller sin viktigaste funktion som stöd för nyanställda, men skall också delta i uppföljning av hur intervjuer genomförs, hur blanketterna fungerar och används osv. Olika organisationsformer för handledarrollen bör prövas, bland andra möjligheten att lyfta ut arbetsuppgifter från centrala IE till intervjuarna.

Handledarrollen finns närmare beskriven i bilaga 3, tillsammans med förslag på utbildningsprogram m m.

Intervjuarna är i sitt dagliga arbete beroende av olika hjälpmedel, som exempelvis informationsmaterial, blanketter, svarskort m m. För att undvika misstag och för att få värdefulla synpunkter, så bör intervjuare medverka i ökad utsträckning redan vid planeringen och utformningen av hjälpmedlen.

Antalet intervjuare vid SCB har succesivt sjunkit medan beläggningen per intervjuare har stigit sett över en längre tidsperiod. **Ger hög beläggning mer rutin och större erfarenhet eller ger det sämre möjligheter till spårning av ej anträffade på grund av tidsbrist? Det är**

frågor som har betydelse för bortfallsnivån och kvaliteten i intervjuarbetet och som enligt aktionsgruppen bör bli föremål för studier.

8 AVIDENTIFIERING

I samband med Metropolit framförde intervjuare önskemål om att få klarare besked om reglerna för avidentifiering och en bättre information till uppgiftslämnarna om detta.

Som framgår av bilaga 6 präglas gallringsfrågornas problematik av motsättningen mellan att å ena sidan bevara värdefullt material för framtiden samt intresset av att arkivens omfattning hålls inom rimliga gränser å den andra. Till detta kommer för SCBs del frågan om s k etisk gallring, d v s utgallring med hänsyn till enskildas personliga integritet.

Grundregeln är att arkivhandlingar skall bevaras men att gallring undantagsvis kan tillåtas. För ADB-upptagningar gäller särskilda regler. För personregister, som vi här är mest intresserade av, tar reglerna i datalagen över andra författningsregler. Det innebär att datainspektionen i samråd med riksarkivet meddelar föreskrifter om bevarande och gallring för varje personregister i samband med att registret behandlas som tillstånds- eller anmälningsärende. I enlighet med dessa föreskrifter avidentifieras de större undersökningarna enligt följande:

- ULF avidentifieras efter tio år. Tidigare ansökan om förlängning har tagits tillbaka. Paneluppläggningsen kräver att personuppgifterna spars i tio år.
- Valundersökningen avidentifieras efter tio år. Paneltekniken kräver att personnummer bevaras i sex år.
- PSU, HIP och HUT avidentifieras efter två år och RVU efter ett år, vilket är så snabbt som undersökningsmetodiken tillåter.
- BHU avidentifieras efter tio år. Paneltekniken kräver bevarande i sex år.
- Omnibussarna avidentifieras innan dataregistreringen och blir således aldrig personregister.
- HINK får enligt föreskrifterna bevara personuppgifterna i sex år. I en skrivelse till regeringen har SCB ansökt om att få behålla uppgifterna tills vidare. Äldsta bandet avser 1975.
- AKU har hittills inte avidentifierats. Uppgifterna får sparas i högst 25 år. AKU har samkörts några gånger, men endast en gång har registret utnyttjats för personer som inte längre deltar i AKU. AKU-gruppen överväger nu avidentifiering direkt efter det att panelen utgått.

En utförligare beskrivning av arkiveringen och avidentifieringen i de olika undersökningarna finns i en tablå i bilaga 6.

Vad beträffar informationen till uppgiftslämnarna, så är det bara VAL, HINK, HIP och AKU som inte har med ett avsnitt om uppgifternas bevarande. Dessa undersökningar hänvisar enbart till sekretesslagens regler.

Det är svårt att uttala sig om avidentifieringens inverkan på svarsbenägenheten. Bland annat en studie vid Bureau of the Census i USA (Sarah-Kathryn McDonald, 1984) tyder inte på något entydigt samband mellan allmänhetens tilltro till integritetsskydd och svarsbenägenhet. Många svarar trots att de inte tror att svaren kommer att hållas hemliga.

Om AKU inför en tidigare avidentifiering och VAL och BHU kortar bevarandetiden från tio till sex år, så är det bara HINK som bevarar sina uppgifter längre än vad som behövs för att slutföra respektive undersökning med de paneltekniker man använder.

Aktionsgruppen föreslår att AKU avidentifierar tidigare och att AKU, VAL och HIP informerar om bevarandetiden. Trots det som gäller om arkivering i allmänhet, föreslår aktionsgruppen att SCBs undersökningar skall avidentifieras så snart undersökningsmetoden tillåter. Om starka skäl föreligger kan undantag göras. Då skall å andra sidan klara motiv för bevarande redovisas för uppgiftslämnarna. Det gäller för närvarande HINK, där skälen för bevarande bör konkretiseras tydligt. Det räcker inte med att hänvisa till att undersökningen är en källa för longitudinella studier.

Vid omarbetning av brev och foldrar bör kontakt tas med det juridiska kansliet vid C-avdelningen, som kan hjälpa till med beskrivningar av sekretessen, DI-föreskrifter och dylikt.

Produktansvarig bör se till att alla som arbetar med en undersökning är informerade om gällande regler.

9 RESURSDISKUSSION

Aktionsgruppen anser att ett kvalitetsprogram skall vara en naturlig del av varje statistikprodukt. Kvalitetsavsnitten i statistikförsörjningsprogrammen bör utvecklas och ges ett konkret innehåll med kostnadsberäknade aktiviteter under treårsperioden 1987/88-89/90. En del av aktionsgruppens förslag bör rymmas inom de tilldelade ramarna. Andra förslag kan kräva omprioriteringar. Ibland kan det bli nödvändigt att minska kvantiteten till förmån för kvaliteten.

Aktionsgruppen föreslår att ett uppföljningsbart kvalitetsavsnitt tas med i handlingsplanen för respektive politikområde. D-avdelningen ges ett särskilt ansvar i verksamhetsplaneringen för kvalitetsprogrammet för intervjuarna och U-avdelningen ges ett övergripande ansvar för alla förslag som aktionsgruppen lämnat.

10 AKTIONSPLAN

ÅTGÄRD	ANSVARIG	KLART	
1	Statistiskt Allehanda för uppgiftslämnare	S/IM	87-01-15
2	Förslag till återrapportering till uppgiftslämnarna	S/IM	87-04-15
3	Undersökning av SCBs anseende hos uppgiftslämnare, statistik användare m fl	S/IM	1986-1987
4	Intervjuarutbildning: - länsvisa seminarier - "Jag och andra" - grundkurs i beskr stat - arbetsrelaterade studiecirk - invandrarkunskap - datakunskap	D/IE	1986/87
5	Försök med intervjuarsamverkan	D/IE	1987/88-89/90
6	Införande av kvalitetskontrollprogram med åtgärdsprogram	D/IE i samarbete med U/STM och pa	1987/88-89/90
7	Studie av beläggningseffekter	D/IE	1987/88-89/90
8	Prövning av avidentifieringstidpunkt för AKU och HINK samt motiv för bevarande i de undersökningar som ej avidentifierar inom sex år.	Am och I	1987
9	Kontroll av informationen om sekretess, avidentifiering o d	C/Jur i samarbete med pa	Vid omarbetning av informationsmaterial

ÅTGÄRD	ANSVARIG	KLART	
10	Kvalitetsprogram i varje större löpande undersökning	Produktansv	Rullande treårs-program
11	Studie av värdet av de sist svarande	U/STM i samarbete med pa	1987/88-89/90
12	Studie av effekterna av ej anträffade	U/STM i samarbete med pa	"
13	Studie av effekterna av olika strategier i kombinationsundersökningar	U/STM i samarbete med D-avd	"
14	Forskningsprojekt om bortfall som fenomen	U/STM	"
15	Rekommendationer för bortfallsbeskrivning - översyn av MIS 1979:8	U/STM	"
16	Uppföljning av att rekommendationerna efterlevs	U/STM	"
17	"Bortfallsbarometer" som även innefattar enkäter. Även produkter på UK, BF och F-avd	U/STM i samarbetet med D/IE och pa	Första versionen febr 1987
18	Införande eller förstärkning av kvalitetsavsnitt i olika SCB-utbildningar	U/STM	1987/88-89/90
19	Kvalitetsråd	U/STM	Fr o m 1987

REFERENSER

Davidsson U och Kristiansson K-E (1986) Socialbidragstagare i ULF 84 - en bortfallsanalys

Kristiansson, K-E (1980) Bortfallsstudie i AKU

Kristiansson, K-E och Sandström, T (1984) "En jämförelse mellan antalet arbetslösa enligt AKU och antalet arbetssökande utan arbete enligt AMS

Lindström, H L (1985) Ersättningens och uppgiftslämnarbördans betydelse för kvaliteten i undersökningarna om hushållens utgifter

Lindström, H L (1986) A General View of Nonresponse Bias in Some Sample Surveys of the Swedish Population

Lindström, H L och Dean, P (1986) Nonresponse Rates in 1970-1985 in Surveys of Individuals and Housholds.

Lundström, S (1986) Utredning kring bortfallet i samband med den s k Metropolit-debatten (1986)

McDonald, S-K (1984) Public Perceptions of the Confidentiality of Census Data

Nelson, D D (1986) Factors to be Considered in Developing a Reinterview Program and Interviewer Debriefings at SCB

Platek, R (1986) A Survey Practitioner's Notion of Nonresponse

SCB (1980) Räkna med bortfall - en handbok om statistiska metoder i samband med bortfall

SCB (1981) Rapport från UBIS-projektet (se även bilaga 1)

Ur UBIS' sammanfattningsrapport

UBIS ger, i återstoden av detta kapitel, en summering av de viktigaste förslagen och rekommendationerna som redovisats i tidigare kapitel. Uppsummeringen är gjord så att vissa förslag som UBIS särskilt vill markera har lyfts fram, delvis redovisas de också på annat sätt ur andra infallsvinklar än tidigare i rapporten. Många av rekommendationerna har anknytning till de ovan redovisade "sanningarna".

1 Bortfallet kan efter sin orsak delas in i olika typer. Den viktigaste uppdelningen är vägrare och icke-anträffade. Distinktionen mellan dessa är inte alltid helt klar. I princip gäller dock att medlen att komma till rätta med dessa båda typer skiljer sig i grunden.

Här skall vi först något beröra gruppen icke-anträffade. Dess andel kan minskas genom förlängning av fältarbetstiden. Det är viktigt att ansvariga för undersökningar med kort fältarbets-tid överväger en förlängning där så är möjligt. Det finns exempel där förlängningar på 1-2 dagar har givit förbluffande positiva resultat och speciellt gäller detta telefongruppsuppföljningar av olika slag. Det är också viktigt att fältarbetstiden, vare sig den förlängs eller inte, utnyttjas effektivt. Uppenbarligen är det alltså så att det är lättare att minska andelen icke-anträffade än andelen vägrare. Det finns också eventuellt fog

för tanken att de icke-anträffade i vissa typer av undersökningar utgör ett större kvalitetsshot än vägrarna. I fall där detta kan misstänkas bör särskilda ansträngningar göras för att spåra upp de icke-anträffade.

2 En förutsättning för att man ska kunna utnyttja en förlängning av fältarbetstiden effektivt är att man har tillgång till snabb och tillförlitlig information om uppgiftslämnarnas adress och telefonnummer. Under mitten av 70-talet ökade svårigheterna till sådan spårning. Posten och försäkringskassan avböjde i allt högre grad att bistå SCB med uppgifter om uppgiftslämnarna. Samtidigt ökade andelen enskilda personer och hushåll med hemligt telefonnummer. UBIS initierade därför förhandlingar med riks-försäkringsverket och numera är möjligheterna att få hjälp från försäkringskassorna återigen goda. UBIS vill rekommendera att också de förhandlingsinitiativ som tagits visavi postverket fullföljs.

3 SCBs anseende hos allmänheten, SCBs s k image, är otvivelaktigt av stor betydelse då det gäller att hålla nere bortfallet. Att bibehålla och förbättra en god image är därför en i sammanhanget väsentlig uppgift. UBIS anser att informationsfrågorna för den skull bör drivas hårdare i framtiden. Även om åtgärder på informationsområdet troligen ger små effekter på bortfallet på kort sikt så är deras betydelse på lång sikt desto viktigare för SCB.

Det är här fråga både om allmänna åtgärder för att befrämja en positiv syn på SCB och mer specifika åtgärder för att påverka datainsamlingen i enskilda statistikgrenar.

4 Massmedia hör till de viktigaste kanalerna för information till allmänheten (och alltså även till uppgiftslämnarna) om våra produkter och vår verksamhet. Det är viktigt att framhålla att SCB-information publiceras på massmedias villkor. Detta är något som man måste acceptera men ett sätt att få en positiv behandling är att förse massmedia med bra material. Intervjuarna kräver ofta att SCB ska försvara sig vid påhopp

av olika slag. SCB bör därför ta till vara genmälesrätten förutsatt att ett sådant förfarande inte bedömes få negativa konsekvenser. SCB bör inte ta upp strid med massmedia annat än i undantagsfall.

5 De statistikgrensansvariga främst på I-avdelningen uppmanas att ta del av innehållet i den s k relationshandboken och i betydligt större utsträckning än tidigare ta kontakt med verkets PR-avdelning innan informationsaktiviteter igångsättes. Det gäller både brev, broschyrer och allmänna informationskampanjer.

Varje statistikgren bör utarbeta en beredskapsplan på informationsområdet. Planen ska kunna verkställas om något oförutsett inträffar såsom negativ publicitet. Planen behöver inte vara alltför detaljerad. Det kan vara tillräckligt att fundera över några icke önskvärda situationer och göra en lista över tänkbara motåtgärder. På så sätt kan beredskapsplanen ingå som en del i den allmänna informationsplanen för en undersökning.

6 Utformningen av blanketter och anvisningar i samband med postenkäter har betydelse för bortfallet. Blankettkonstruktören måste se till att blanketter och anvisningar blir korta och enkla.

Även i intervjuundersökningar spelar blankettutformningen en viktig roll. Erfarna intervjuare upptäcker snabbt vilka frågor som inte går att ställa, om frågeordningen är otillfredsställande, om intervjun är tröttande, etc. Intervjuarna bör i större utsträckning än tidigare beredas möjlighet att få påverka blankettutformningen. Blanketten är intervjuarens arbetsinstrument och det är därför viktigt att intervjuarnas kunskaper tas till vara i största möjliga utsträckning.

I provundersökningen "Barnafödandet i Sverige" (BAS 80) och i den löpande undersökningen om hushållens inköpsplaner (HIP) har en relativt stor intervjuarmedverkan vid blankettutformningen ägt rum. UBIS rekommenderar att den typen av samarbete blir vanligare inom SCB.

7 För att undersöka hur informationsmaterial, blanketter, anvisningar m m fungerar bl a ur bortfallssynpunkt kan man göra förtester och effektmätningar. Sådana har i ett flertal fall genomförts vid SCB. Kostnaderna för sådana aktiviteter kan ofta bli höga om studierna innebär omfattande datainsamling. Särskilt kan detta gälla effektmätningar, vilka därför endast kan förekomma i undantagsfall. UBIS anser därför att man för ändamålet i fortsättningen skall koncentrera sig på förtester. Det föreslås att experiment därvid används i större utsträckning än tidigare, eftersom experiment medger en säkrare utvärdering. Ett väl utformat experiment, exempelvis i form av faktorförsök kan ge tillräckliga kunskaper redan med mycket små urval. Då det är fråga om löpande undersökningar kan sådana experiment ofta ske inom ramen för en ordinarie undersökning och därigenom till en tämligen låg kostnad. Man bör också i större utsträckning än tidigare kunna använda billiga och snabba icke-experimentella metoder för förtestning. Exempel på sådana är diskussioner med intervjuarna, blankettprov med personer i konstruktörens närmaste omgivning samt små försök med provintervjuer. Dessa kan bidra till att på ett tidigt stadium sortera ut grova missar i materialet men får naturligtvis inte användas till formell inferens.

8 Det finns anledning att också anlägga ett mer långsiktigt perspektiv på informationsfrågorna. SCB bör för den skull fortsätta och fördjupa analysen av de faktorer som förmår uppgiftslämnare att medverka och de faktorer som fungerar som spärrar. En viss belysning har UBIS fått genom de s k vägrarstudierna men bilden behöver klarläggas ytterligare.

9 Uppgiftslämnararbördan har betydelse för bortfallet enligt vad som framgår av vissa experiment som genomförts vid verket. Bortfallet tenderar att öka då det gäller dels tunga enstaka uppgiftslämnarinsatser och dels, vilket kanske är viktigare, upprepad medverkan i olika undersökningar. Studier har visat att ett tämligen stort antal hushåll och hushållsmedlemmar väljs ut till flera undersökningar under en ettårsperiod. Detta problem får inte fortsättningsvis negligeras. Ett sätt att

komma tillrätta med det är att införa s k negativ urvalssamordning; dvs man ser till att uppgiftslämnandet under en viss tidsperiod sprids på olika uppgiftslämnare så långt det är möjligt.

Det arbete i detta syfte som påbörjats inom olika håll inom verket behöver samordnas och intensifieras.

10 Även om erfarenheterna varierar torde i allmänhet gälla att undersökningar som är omfattande i den meningen att de innehåller många frågor och/eller medför långa intervjutider resulterar i bortfall som är högre än i andra, mindre omfattande, undersökningar. Därför ska man, även om det låter trivialt, redan från början göra allt för att begränsa omfattningen. En idé som framkommit i detta sammanhang är den om uppdelning av långa frågeformulär. UBIS finner det angeläget att det arbetas vidare med denna idé.

11 Det torde stå fullt klart att uppgiftslämnarna till viss del genom ekonomisk ersättning eller andra gåvor kan stimuleras att medverka i undersökningar. De medel som står till buds är dock begränsade liksom deras verkningsgrad. Olika studier visar att ekonomisk ersättning kan ge lägre bortfall. Dock är det så att de ersättningar som kan komma ifråga för enskilda uppgiftslämnare knappast blir mer än av symbolisk karaktär även om avsevärda summor avsätts för detta ändamål. Den praxis som SCB har följt hittills innebär att ekonomisk ersättning kan tillgripas om undersökningen ställer speciella krav på uppgiftslämnaren vilket är fallet i exempelvis hushållsbudgetundersökningar med omfattande bokföring. UBIS rekommenderar inga avsteg från denna praxis. Därtill är de tänkbara konsekvenserna alltför oklara. Övriga statistikgrenar som förfogar över sådana resurser att en ekonomisk ersättning vore en möjlighet bör istället satsa dessa på andra bortfallssänkande åtgärder.

Exempel på närliggande alternativ till ekonomisk ersättning är mindre kostnadskrävande gåvor av olika slag, exempelvis i form av publikationer och resultatsammanställningar. Det

senare kan också vara ett sätt att visa att uppgiftslämnande hör ihop med statistikproduktion vilket inte alltid står klart för allmänheten.

12 Flera försök visar att idén med s k svars kort, där initiativet till kontakt mellan intervjuare och uppgiftslämnare till en del överförs till de senare, är ofruktbar. Användande av svars kort av detta slag tenderar istället att öka bortfallet.

13 Man bör oftare än vad som nu är fallet överväga att tillgripa metoden med subsampling i bortfallet. De ursprungliga idéerna på detta område förutsätter visserligen att bortfall inte uppstår vid kontakten med uppgiftslämnarna i subsamplet, men inom UBIS har arbete bedrivits med inriktning på att komma tillrätta med det problem som uppstår då detta ideala fall inte föreligger. De rekommendationer detta arbete resulterat i finns redovisade i SMUs handbok "Räkna med bortfall".

14 En möjlighet som särskilt tar fasta på anonymitetsskyddet är de metoder som kallas randomized response och kombinerade frågor. Dessa är insamlingsförfaranden som gör det möjligt att - till priset av en försämrad precision - samla in statistiskt användbara data om exempelvis känsliga ämnen utan att enskilda uppgiftslämnarens sanna kategoritillhörighet avslöjas. Det förstnämnda förfarandet är möjligt att tillämpa i intervjuer och det senare i postenkäter. Det är dock ännu så länge förenat med stora svårigheter att tillämpa dem praktiskt. UBIS vill dock föreslå att i första hand metoden med kombinerade frågor provas i någon postenkät.

15 Man brukar tala om huvudsaklig insamlingsmetod, dvs den metod som används för att få in uppgifter från flertalet uppgiftslämnare. Valet av huvudsaklig insamlingsmetod får baseras bl a på

- i) omfattningen av frågematerialet
- ii) det intresse flertalet uppgiftslämnare kan tänkas ha för undersökningsområdet

- iii) undersökningens grad av komplexitet avseende uppgiftslämnarinstruktioner
- iv) den tillgängliga fältarbetstiden
- v) innehållet i undersökningen och populationens art

Olika datainsamlingsförfaranden ger olika bortfallsresultat. Man brukar exempelvis anta att intervjuer ger lägre bortfall än postenkäter. Detta är dock en sanning med modifikation. Det finns t ex uppgiftslämnare som hellre besvarar en postenkät än en intervju. Vidare föredrar en del en telefonintervju framför en besöksintervju medan andra har den omvända preferensen. Dessa skillnader uppgiftslämnarna emellan bör man ta vara på. Det vanliga är att man i en och samma undersökning kombinerar olika förfaranden för att bringa ned bortfallet. Det finns t ex anledning att tro att, för en given undersökning, en postenkät med telefonuppföljning ger lägre bortfall än enbart telefonintervjuer.

16 Bortfallet i postenkäter är bl a beroende av antalet påminnelser. Inom UBIS har experiment genomförts med syfte att undersöka hur påminnelserna påverkar svarsfrekvensen och inflödetakten samt om svarsfrekvensen sjunker vid uppföljande telefon- och besöksintervju då påminnelsearbetet intensifieras. Speciellt har man prövat ett s k tack- och påminnelsekort som skickas ut till samtliga uppgiftslämnare 4-5 dagar efter den första utsändningen. Experimenten visar att

- man kan erhålla ett snabbare inflöde genom att skicka ut en påminnelse strax efter den första utsändningen
- man troligen kan sänka kostnaderna för påminnelsearbetet genom att ersätta en konventionellt utformad påminnelse med ett billigare påminnelsekort
- i varje fall ett måttligt intensifierat påminnelsearbete inte försämrar svarsbenägenheten i det senare uppföljningsarbetet
- påminnelsekortet inte är bortfallssänkande då det gäller det totala slutresultatet

Trots att påminnelsekortet inte visat sig vara bortfallssänkande vill UBIS ändå rekommendera deras användning av övriga nämnda skäl. De används f ö redan i ett flertal produkter på I-avdelningen.

17 I kombinationer av postenkät och telefonintervju kan det ibland, trots kostnadsaspekten, vara fördelaktigt att utnyttja telefonintervjun som första kontaktform för vissa svårångade uppgiftslämnargrupper. Man kan också tänka sig att, även om man som normalt börjar med postenkäten, man startar tidigare med telefonintervjuer för vissa grupper.

18 En genomgripande förändring av de grundläggande förutsättningarerna för en undersökning i de avseenden man tror särskilt påverkar bortfallet kan vara ett sätt att minska detta. UBIS har genomfört en studie avseende ULF-data som ger belägg för detta. I denna studie gjordes följande ändringar av förutsättningarerna.

- Man frågade endast efter ett tiotal centrala ULF-variabler varvid undersökningen kortades ned från 60-90 minuter till ca 10 minuter.
- Man genomförde studien med hjälp av telefonintervju istället för besöksintervju.
- Man använde en individansats istället för en hushållsansats.
- Man avidentifierade materialet vilket man särskilt informerade uppgiftslämnarna om.
- Den slutliga vägrarbearbetningen genomfördes delvis av central I/UI-personal.

Med detta förfarande lyckades man nästan halvera bortfallet jämfört med ordinarie ULF i samma geografiska område. Priset är naturligtvis i detta fall alltför högt. Det är inte längre fråga om samma undersökning. I allmänhet är förfarandet därför

inte tillämpligt på en undersökning i dess helhet. Däremot vill UBIS rekommendera försök att använda en strategi av detta slag i en uppföljning av bortfallet på urvalsbasis.

19 Uppläggningsen av intervjuarbetet har väsentlig betydelse för bortfallet. UBIS har därför studerat intervjuarbetets organisation vid US Bureau of the Census och Statistics Canada, som i vissa avseenden kan betraktas som föredömen. Det som i första hand skiljer dessa organisationer från SCBs är graden av kvalitetskontroll av intervjuarbetet. I de förslag UBIS ger beträffande SCBs intervjuarbete återfinns därför en hel del som innebär ett ökat inslag av just kvalitetskontroll.

20 UBIS föreslår att den individuella intervjuarstatistiken byggs ut främst avseende bortfallsfrekvenser. Avsaknaden av kvantitativa uppgifter inom detta område har tidigare hämmat diskussionen kring intervjuare och bortfall. Den individuella provstatistik över bortfallsfrekvenser som utarbetats inom ramen för UBIS visar att variationen är mycket omfattande. Naturligtvis är exempelvis den geografiska variationen till en del naturlig men mer svårförklarlig framstår variationen mellan undersökningar för samma intervjuare.

System IE bör utformas så att en löpande detaljerad individuell och regional intervjuarstatistik kan tas fram. Med hjälp av denna kan t ex intervjuare med konstant högt bortfall identifieras. Man kan också upptäcka intervjuare som utnyttjar fältarbetstiden dåligt, vilket kan resultera i onormalt höga andelar icke-anträffade. Även regionala bortfallsskillnader kan analyseras noggrannare.

21 Då UBIS diskuterat uppläggningsen av SCBs intervjuarbete har det f ö framstått allt tydligare att förändringar inte kan ta sikte enbart på att nedbringa bortfallet. Även andra kvalitetsaspekter måste beaktas liksom resursfördelningsaspekter. Intervjuarna bidrar till en undersöknings totala fel. Detta förhållande är helt normalt men bidraget måste hållas i schack. Olika studier visar att intervjuarbidragen kan vara väsentliga

och resultera i underskattningar av varians-och biastermer. UBIS föreslår därför att följande moment görs till naturliga inslag i intervjuarbetet om än på litet sikt.

- Kontroll och granskning av intervjuarnas blankettifyllande genomförs på ett mer standardiserat sätt än tidigare. Felen återrapporteras kontinuerligt till intervjuarna så att en självkorrigering i stor utsträckning uppnås.
- Observationer i fältet görs till ett återkommande inslag omfattande alla intervjuare och typer av undersökningar.
- Återintervjuer genomförs för kontroll av svarsvariation och intervjuare.

Beträffande de båda sistnämnda inslagen förordar UBIS till en början att experiment genomförs för att ta reda på problemens omfattning.

22 Ett kontrollsystem av angivet slag tillsammans med intervjuarstatistik måste kompletteras med ett åtgärdspaket för att det ska bli meningsfullt. De åtgärder som främst är aktuella är åtgärder till stöd för intervjuarna. Sådana stödåtgärder kan vara av generell eller individuell natur.

UBIS anser att en viktig generell stödåtgärd är att försöka formulera explicita bortfallsmål för I/UIs löpande undersökningar. Underlag för en realistisk formulering av sådana mål finns eller kommer att finnas (om förslaget i punkt 20 förverkligas) i form av individuell och regional intervjuarstatistik avseende bl a bortfallsfrekvenser. UBIS anser att det är av stor vikt att enskilda intervjuare får reda på hur arbetsuppgifterna klarats av. Denna s k feedback eller återkoppling bör genomföras av regionassistenterna i samarbete med mättekniker. I det sammanhanget vill UBIS också framhålla önskvärdheten av att central personal på intervjuarenheten får större erfarenhet av intervjuarbete och vägrarbearbetning.

UBIS föreslår vidare att de utbildningsinsatser som i framtiden riktas mot intervjuarna får en mer individuell framtoning baserade på intervjuarnas individuella behov.

23 UBIS föreslår att ett system med "supervisors" liknande det man har vid US Bureau of the Census och Statistics Canada övervägs. Systemet skulle t ex kunna innebära att en grupp intervjuare leds av en eller ett par särskilt kvalificerade intervjuare. Ett sådant system skulle också kunna skapa ett element av karriär för intervjuarna, något som idag saknas och som gör att intervjuarkåren som grupp intar en särställning vid verket.

24 Det har visat sig att oklarheter beträffande vilka regler som bör gälla vid bortfallsbedömning och vägrarbearbetning har hämmat dessa aktiviteter. På UBIS förslag har därför arbete med att utforma en dylik regelsamling påbörjats. Reglerna bör avse tre områden, nämligen för kontakterna med allmänheten, för den interna ansvarsfördelningen och för arbetstekniska frågor. För arbetet med utformningen av sådana regler svarar D/IE i samråd med I/UI. Förslag till de av dessa regler som är av policykaraktär ska underställas generaldirektören.

25 Då möjligheterna att nedbringa bortfallet minskat finns fortfarande möjligheterna att begränsa verkningarna av det bortfall som kvarstår. Sådana metoder kallas kompensationsmetoder. Det är fråga dels om metoder att korrigera för effekterna av bortfall, dels om metoder att beräkna bortfallets effekt. Ett ytterligare sätt att begränsa verkningarna är att redovisa bortfallet på ett adekvat och informativt sätt. Huvuddelen av UBIS insatser på dessa områden finns redovisade i SMUs handbok. Karaktäristiskt för innehållet i denna är att de beskrivna metoderna passar olika undersökningsområden olika bra.

UBIS anser det vara av stor vikt att undersökningsansvariga noggrant studerar SMUs handbok för bortfallsberäkning samt de anvisningar för kvalitetsredovisning som verket givit ut. För att underlätta detta har viss kursverksamhet påbörjats.

26 Bortfallsarbetet i I/UKs elevundersökningar har av UBIS redovisats som en särskild fallstudie. Arbetet har resulterat i förändringar avseende informationsmaterialet, inflödet av enkäter, tillämpningen av kompensationsmetoder och redovisningen av bortfallet. Metodarbetet har i ett flertal fall givit generellt tillämpbara resultat. Exempelvis är vissa datorprogram för kombinerad datainsamling generella och följaktligen användbara för många undersökningar vid verket.

27 I den andra fallstudien som UBIS redovisar, 1978 års hushållsbudgetundersökning, ges speciellt en redovisning av arbetet i den s k krisgruppen, dvs den grupp som inrättades för att under pågående undersökning komma tillrätta med det höga bortfall som visade sig uppstå.

UBIS anser att det i vissa fall kan vara motiverat med en så speciell åtgärd som inrättandet av en krisgrupp. En förutsättning är naturligtvis att undersökningen är så utdragen i tiden att eventuella åtgärder hinner genomföras och verka. Denna förutsättning är uppfylld då det gäller löpande undersökningar liksom undersökningar av den typ hushållsbudgetundersökningen representerar. En annan förutsättning för att åtgärder skall kunna vidtagas är givetvis att statistik över bortfallet kommer fram snabbt. Särskilt är det viktigt då det gäller engångsundersökningar.

28 UBIS anser att provundersökningar med inriktning på en för den planerade undersökningen realistisk skattning av bortfallsfrekvenser bör tillgripas oftare vid planeringen av nya undersökningar än fallet varit hittills. Verket bör också oftare än tidigare avstå från att genomföra undersökningar där man kan förvänta oacceptabelt höga bortfall. Man bör också oftare än tidigare överväga att lägga ned undersökningar där bortfallet är högt.

29 De resultat som framkommit genom UBIS är av olika karaktär. Vissa resultat har föranlett åtgärder redan under den tid UBIS arbetat, andra är färdiga och kan införas praktiskt taget omgå-

...
...
ende. Vissa är av den arten att problem identifierats eller att vissa utvecklingsvägar anvisats, medan någon färdig lösning ännu inte existerar. Ytterligare andra är av det slaget att de mer allmänt pekar på behov av framtida insatser.

Det normala vore att låta linjeorganisationen ta över hela lanseringen av UBIS-resultaten. Det faktum att vissa identifierade problem fortfarande är olösta eller endast delvis lösta och att arbete med sådana problem pågår på olika håll samt den statistiska komplikationsgraden i vissa av de utarbetade förslagen gör att UBIS anser att linjen behöver stöd i det fortsatta arbetet särskilt från P/STM.

UBIS föreslår därför att det för behandling av samarbets- och samordningsfrågor inom verket vad gäller det statistiska metodområdet inrättas en grupp utgörande en motsvarighet till vad PD.ADB är på databehandlingens område. Inom en sådan grupp bör också bortfallsfrågor behandlas.

30 Det gäller sist och slutligen att fortsätta arbetet med att underlätta uppgiftslämnandet och att genom information och uppläggning av undersökningarna göra dessa intressantare för uppgiftslämnare och massmedia och på så sätt föra uppgiftslämnare och användning närmare varandra.

Bortfallsfel, andra systematiska fel och totalfelet

Bortfallet uppgår till drygt 13 procent och är hela 18 procent i den äldsta gruppen. Bortfallet är också skevt med avseende på förekomst av hemmavarande barn under 18 år (vilket vi har uppgift om för samtliga i urvalet):

Bortfallsfrekvens efter förekomst av hemmavarande barn under 18 år, procent

Kvinnans ålder 1980	Utan barn	Med barn	Samtliga
40-44	25	15	18
35-39	28	11	14
30-34	23	11	13
25-29	15	9	11
20-24	13	10	12

Det är fullt klart att det finns ett samband mellan svarsbenägenhet och förekomst av hemmavarande barn och att detta samband är starkast för de äldsta grupperna. Detta påverkar naturligtvis skattningar avseende fruktsamhet.

Om man skulle skatta andelen kvinnor med hemmavarande barn dels på grundval av samtliga utvalda, dels på grundval av endast de svarande, så skulle man få följande resultat:

Andel med hemmavarande barn under 18 år bland samtliga utvalda respektive de svarande, procent

Kvinnans ålder 1980	Samtliga a	Svarande b	Skillnad b-a
40-44	71	74	3
35-39	84	87	3
30-34	81	83	2
25-29	58	60	2
20-24	25	26	1

Undersökningsresultaten har också jämförts med officiell statistik avseende andel kvinnor som fött barn 1977 eller tidigare respektive andel kvinnor som har hemmavarande barn vid årsskiftet 1980/81. Jämförelserna visar nästan exakt samma skillnad som tabellen ovan. Intervjuundersökningen tycks alltså överskatta andelen som fött barn/har hemmavarande barn med cirka 3 procentenheter för de äldsta åldersgrupperna och med 1-2 procentenheter för de yngsta åldersgrupperna.

En jämförelse har också gjorts med undersökningen om levnadsförhållanden (ULF) avseende kvinnornas *utbildningsnivå*. Jämförelsen visar god överensstämmelse mellan resultaten från de två undersökningarna för alla åldersgrupper utom den äldsta. För den äldsta åldersgruppen (40-44 år 1980) ger de två undersökningarna följande skattningar av fördelningen på utbildningsnivå:

Utbildningsnivå 1980 för kvinnor i åldrarna 40–44 år enligt ULF respektive Intervjuundersökningen, procenttal

Utbildningsnivå	ULF		Intervjuundersökningen	
	Skattning	Osäkerhetstal	Skattning	Osäkerhetstal
Förgymnasial	46	±7	34	±4
Gymnasial	35	±6	45	±4
Eftergymnasial	19	±5	21	±4
Samtliga	100		100	

Skillnaderna kan inte förklaras av slumpen och knappast heller av olika mätförfaranden (frågorna har ställts på likartat sätt i de två undersökningarna). Resultaten tyder alltså på att Intervjuundersökningen underskattar andelen kvinnor med låg utbildning beroende på en högre bortfallsfrekvens bland dessa. (Det är ett känt fenomen att bortfallet brukar vara högst bland låg- och högutbildade i intervjuundersökningar.)

Man kan befara en kraftig underskattning av *aborter* dels beroende på selektivt bortfall (kvinnor som gjort abort är kanske mindre benägna att medverka i en undersökning om barnafödande), dels beroende på underrapportering (medverkande kvinnor vill ej uppge att de gjort abort).

En jämförelse mellan intervjuresultaten och officiell statistik avseende andel kvinnor som gjort abort/antal aborter under 1980 visar följande:

Antal aborter per 1 000 kvinnor 1980 enligt officiell statistik (inklusive utrikes födda kvinnor) och Intervjuundersökningen (endast kvinnor födda i Sverige)

Kvinnans ålder 1980	Officiell statistik	Intervjuundersökn.		Skillnad b-a	Kvot b/a
		Skattning	Osäkerhetstal		
	a	b			
40–44	10,2	4,0	±5,5	– 6,2	0,39
35–39	18,2	12,8	±6,9	– 5,4	0,70
30–34	20,6	14,6	±7,3	– 6,0	0,71
25–29	22,1	10,5	±6,2	–11,6	0,48
20–24	28,5	18,4	±9,9	–10,1	0,65
Samtliga	20,4	12,4	±3,3	– 8,0	0,61

Mönstret i underrapporteringen av aborter är likartat för alla åren 1971–80. Möjligen kan man se en större tendens till underrapportering för år 1973. Skillnaden mellan intervjuundersökningens resultat och den officiella statistiken kan inte förklaras av att den senare även omfattar utrikes födda kvinnor.

Ur teknisk rapport för SCBs omnibussundersökningar

4

SVARANDE OCH BORTFALL

För att i någon mån belysa hur väl de svarande i undersökningen kan anses representera hela urvalet jämförs i tabell 2 de svarande med urvalet i några registervariabler, där vi alltså känner värdena för hela urvalet.

Vid procentberäkningarna för de svarande har dessa vägts på samma sätt som vid resultatredovisningen i övrigt (dvs de som medverkat vid intervju får en större vikt, se vidare avsnitt 5).

Av tabell 2 framgår att, för de studerade registervariablerna, endast små avvikelser föreligger mellan procentskattningarna för de svarande jämfört med dem som gäller för hela urvalet.

TABELL 2

VARIABEL	Svarande %	Urvalet %
<u>KÖN</u>		
Män	51	50
Kvinnor	49	50
<u>ÅLDER</u>		
16-24	17	17
25-34	21	20
35-54	34	34
55-64	14	15
65-74	14	14
Summa 55-74	28	29
<u>BOENDEREGION</u>		
Storstäder	30	33
Övriga större städer	33	31
Övriga riket	37	36
<u>SAMTLIGA</u>	100	100

INTERVJUARENHETEN efter Metropolitdebatten -nuläge och förslag till åtgärder.

1 UPPGIFTSLÄMNARKLIMATET

IE är i sitt arbete helt beroende av allmänhetens förtroende. SCBs urvalsundersökningar, som bygger på frivillig medverkan, kan inte genomföras om inte urvalspersonerna känner det angeläget att medverka. Därför blir IE direkt berörd då det blir debatt i pressen. Det gäller inte bara intervjuundersökningar utan hela SCBs verksamhet eller frågor som har anknytning till statistik eller register.

Intervjuarenheten och intervjuarna är vana vid att det "blåser". Stormarna har olika varaktighet. Under 70-talet var det periodvis mycket heta diskussioner men sedan kunde det vara lugnt under långa perioder. Under senare år har det varit tätare mellan pressdebatterna. 1984 var bl a FOB-alt och personnummer på tapeten.

Under det senaste budgetåret 85/86 har SCB varit satt under kontinuerligt tryck. Återigen var FOB aktuell på flera sätt. En diskussion gällde nattvilan då skattemyndigheten var inblandad. Barnomsorgsundersökningen skrevs det många spalter om. Den ansågs inte meningsfull. Debatten kulminerade sedan med Metropolitprojektet. Intensiteten och angreppen var många och det har inte gått att undvika en ökning av bortfallet (Se STMs och IEs studie 1986-06-06).

IEs målsättning är nu att vidta åtgärder för att bortfallet inte skall stanna på den höga nivå som det ligger på idag. Detta arbete gäller främst att aktivt stödja intervjuarkåren.

2 INTERVJUARSTÖDET IDAG

Med erfarenhet av tidigare massmediadebatter och kriser kan följande åtgärdssteg vara den vi skall följa.

- 1 Generell faktaredovisning per brev om det aktuella ämnet.
- 2 Fortsatt uppföljande information i
 - regionbrev
 - Intervjuaren
- 3 Påbyggnad av kunskaper - utbildning, generellt brevledes eller vid länsvisa träffar
- 4 Fortsatt individuell uppföljning

De tre första åtgärderna innebär en generell ansats.

Den individuella uppföljningen görs med hjälp av System IE. Vi har här ett bra hjälpmedel. IE centralt får varje vecka bevakningslistor där man kan följa den enskildes arbete. Arbete på individnivå är naturligtvis resurskrävande och görs därför **inte** i den utsträckning vi skulle behöva. Till arbetsträffar med intervjuare har vi tagit fram individuella underlag. Den enskilde intervjuaren kan då själv jämföra sitt resultat med länets och riket totalt. Detta är ett effektivt sätt till ökad förståelse för den enskildes betydelse för slutprodukten. Sådana träffar hålls i begränsad utsträckning och får koncentreras till storstäderna. Intervjuarna blir därmed allt mer lämnade åt sig själva. Vikten av kontakterna med central personal och övriga intervjuare kan inte nog betonas. Detta har betydelse både ur psyko-social synpunkt samt vad gäller kvalitetsmässiga aspekter. För att kunna sköta arbetsledningen per telefon och via skriftliga instruktioner behöver man träffas muntligt minst två gånger per år.

3 AKTIVITETER PÅ IE FÖRANLEDDA AV METROPOLIT

Artikeln som inledde debatten publicerades den 10 februari. Den 13 februari skickades information till intervjuarna med kommentarer och vad SCB hade lämnat för pressmeddelande. (Se bilaga 1). Informationen fortsatte sedan i regionbrev och artiklar i Intervjuaren nr 2.86, 3.86 och 4.86. Trots information uttryckte många medarbetare oro för läget och för hur man skulle klara den psykiska pressen. En sammandragning hölls på SCB i Stockholm 1986-05-12. Produktansvariga, GD m fl medverkade. (Se bilaga 2 "Intervjuarklimatet i kris" 1986-04-18).

4 DAGSLÄGET FÖR INTERVJUARNA

4.1 Intervjuarnas arbetsmiljö

Intervjuarna har under det senaste halvåret haft en mycket svår arbetssituation. Vi har haft stormiga tider förr men Metropolitdebatten har varit mycket långvarig och mera djupgående än tidigare. För många intervjuare har även självförtroendet fått sig en allvarlig knäck. Vissa medarbetare har börjat ifrågasätta sin yrkesroll. Man har känt sig rädd för vad folk skulle tycka, det har känts som om man kom i skumma syften. En intervjuare uttrycker sig så här: "Jag vet inte vad som är rätt eller fel - jag kan för lite." Detta skapar en osäkerhet som gör att arbetsglädjen försvinner och direkt påverkar arbetsresultatet.

Statshälsan har gjort en hälsoundersökning bland intervjuarna. Även här uttrycks behov av ökade samarbetsmöjligheter. Citat: "Intervjuarna arbetar ensamma med kontoret i hemmet och uttrycker i undersökningen behov av ökade samarbetsmöjligheter inom organisationen. Mer kunskap önskas inom arbetsområdet bland annat beträffande datoranvändning, statistik, kundbemötande, röstvård och de egna undersökningspro-

jekten (Hälso- och arbetsmiljöundersökning, SCB-intervjuare September 1985-januari 1986. Rapport)

Telefongruppens situation blir extra ansträngd. Man får mer material att bearbeta. Dessutom blir materialet svårare och mera tungarbetat.

4.2 Intervjuarnas utbildning

SCB-intervjuarna får idag en bra och kvalificerad **grundutbildning**. Den består av två delar, en kurs på fem dagar och en tredagarskurs efter ett halvår. Teori och praktiska övningar är varvade. Intervjuaren arbetar bl a med autentiskt material och får på så sätt starta sitt arbete med stöd från arbetsledningen. Utbildningen ger individuell hjälp. Bandinspelningar ger möjligheter till både positiv och negativ feed-back. Den andra kursen bygger på intervjuarnas egna erfarenheter. Dessutom ökar svårighetsgraden genom att det autentiska materialet nu består av urvalspersoner som avböjt medverkan.

Intervjuarnas **vidareutbildning** har minskat drastiskt under senare år. För två år sedan fanns ett utbildningspaket med både tidsangiven genomförandeplan och framtida utvecklingsplaner. Av ekonomiska skäl har vi nu tvingats både skära i och lägga ned vidareutbildningar för intervjuarna.

Utbildning som varit upplagd på lång sikt är "**Jag och andra**" - en socialpsykologisk kurs på tre dagar. Målsättningen är att samtliga intervjuare ska ha gått denna kurs. Genomförandeplanen är på fem år och är nu inne på det sista. Kursen behandlar bl a missförstånd i kommunikationen mellan människor. Under det senaste budgetåret skars den tillfälligt ned till hälften.

Grundkurs i beskrivande statistik - en brevkurs kombinerad med en träff. Även denna kurs lades upp med en fem-årig genomförandeplan. Kursen drogs dock in av ekonomiska skäl för två år sedan. Kursen var till stor hjälp i jobbet och de som gått den uppskattade den i hög grad.

Möjlighet att på SCBs bekostnad delta i arbetsrelaterade **studiecirklar** på hemorten fanns också. Prioriterade områden var röstvård och psyko-sociala kurser. Denna utbildningsform är nu helt borta.

Invandrarkunskap har ägt rum endast vid ett tillfälle i Stockholm. I storstäderna samt i vissa områden är behovet stort av denna kurs, som bl a tar upp tolkanvändning och kulturkrockar. Det fanns också ideer om att bygga ut kurserna i mätteknik.

Det som en gång var ett planlagt utbildningsprogram har alltså krympt avsevärt. Observeras bör att inte alla intervjuare fått vidareutbildning samtidigt pga dels en flerårig genomförandeplan dels geografiska olikheter när det gäller tillgången på studiecirklar på hemorten.

Om vi ser tillbaka har trots allt någon form av generell utbildning skett varje år i form av konferenser. Dessa har ersatts av produk-

tionsträffar som är en billigare form. Ämnena har varierat beroende på behov och aktualitet.

Utbildning i olika undersökningar sker huvudsakligen och i allt högre grad i skriftlig form. Några undantag finns. Nya intervjuare genomgår en endagskurs innan man börjar arbeta med ULF. Detsamma gäller JAK. I JAK deltar ett begränsat antal intervjuare varför det numera sällan äger rum någon utbildning.

I samband med AKUs omläggning till AKU-R sker en stor utbildningsinsats inom ramen för RIDA-projektet. Samtliga intervjuare kommer inom ett år att ha gått en kurs på en och en halv dag. I utbildningen ingår också att spela in några intervjuer på band när man börjar arbeta hemifrån. Banden avlyssnas och intervjuaren får individuell feedback. Detta blir en genomgång av hela intervjuarkåren som får betydelse även för andra undersökningar ur kvalitetssynpunkt. Utbildningen pågår och avslutas i januari 1987.

När Metropolitdebatten startade i februari visade det sig att okunskheten var stor om **SEKRETESSFRÅGOR** och **MATERIALHANTERING**. Senast var ämnet uppe på konferenser våren 1984 - "Intervjuer - pressdebatt - integritet." Ämnet är svårt och behöver därför diskuteras fortlöpande. Dessutom behövs idag djupare kunskaper än tidigare. Fakta om varje undersökning saknas idag även hos IEs centrala personal.

Intervjuarna har till dags dato inte erhållit någon form av **ADB-utbildning**. På eget initiativ har vissa intervjuare gått studiecirklar eller fackliga kurser med ADB-innehåll. Allmänhetens kunskaper har ökat markant på ADB-området under senare år. Intervjuarna upplever det som ett stort hinder att inte kunna föra ett resonemang om datafrågor. Allmänheten förutsätter ofta att SCBs representanter kan detta område. Därför har vi (på pappret) utarbetat en grundläggande ADB-utbildning på 9-13 dagar. Eftersom finansieringen är ett stort problem har SCB avsett att söka pengar till denna utbildning från förnyelsefonderna. Ett avtal finns från slutet av september 1986. SCB kan nu lägga in en ansökan. Se bilaga 3. Efter ansökan skall sedan bedömning göras och beslut tas.

4.3 Samverkansformer i SCBs fältorganisation

Vid tillfällen med ansträngande uppgiftslämnarrelationer och kritisk uppmärksamhet från massmedia blir känslan av ensamhet påtaglig för den enskilde intervjuaren. Flertalet har löpande telefonkontakt med kolleger och arbetsledning. Men detta kan också upplevas som otillräckligt både vad gäller att känna stöd som att få information och kunskap.

1978 genomförde IE ett utredningsarbete under benämningen FÖSAM (Bertil Smedberg:Försök med nya samarbetsformer i intervjuarkåren, 1979-02-15). Det resulterade i förslag med fyra alternativ till samverkan.

A intervjuarkontor

B intervjuarkontor där intervjuarna ges möjlighet att ta med arbetet hem

- C samarbetsgrupp där intervjuarna själva fördelar arbetet inom gruppen vid regelbundna träffar, men arbetar med hemmet som utgångspunkt
- D samverkansgrupp där intervjuarna ges tid och ersättning för att hålla regelbunden kontakt per telefon. Dessutom genomförs regelbundna träffar varje kvartal.

Det finns påtagliga önskemål till fördjupning av samarbetet mellan lokal och central nivå. Detta kommer under gällande omständigheter att ske i form av produktionsträffar eller särskilda insatser i projektform eller som "SCB-cirklar" under begränsad tid.

4.4 "Handledaren" - en svensk supervisor

En intervjuarorganisation av storlek har oftast en särskild funktion mellan intervjuaren och utredaren - den vanligast förekommande benämningen är supervisor. Denne har till funktion att leda och fördela men, viktigast, att kontrollera intervjuarens arbete. Det gäller intervjusituationen, blankettens användning, svarsfrekvens, kostnader m m. Diskussionen om supervisors roll hämtar ofta sina tankegångar från USA. Det gäller att formulera funktionens arbetsformer med utgångspunkt från svenska förhållanden.

IE benämner den här funktionen **handledare** och tydligast finns funktionen då det gäller att introducera och följa upp nyanställd personal. Den innebär också att delta i uppföljning av hur intervjuer genomförs osv. Ett karaktärsdrag är att det alltid gäller handledning på individnivå. Med minskande personalresurser reduceras insatserna ständigt vad avser handledararbetet och administrativa uppgifter tar över. Det är inte rimligt att fortsätta denna utveckling utan resurser måste skapas för att vidareutveckla detta arbete till en självständig funktion.

5 FORTSATT ARBETE

5.1 Bortfallets utveckling bevakas

Bortfallet måste vi fortsätta att följa på totalnivå. Vi hoppas att aktionsgruppens förslag om loggbok och en större enhetlighet i bortfallsredovisningarna kommer att genomföras. Detta kommer att underlätta uppföljningar och jämförelsestudier.

IE fortsätter att följa upp bortfallet på läns- och individnivå.

5.2 Utbildningsprogram om sekretessfrågor

IE måste utarbeta ett utbildningsprogram om sekretessfrågor tillsammans med bl a SCBs juridiska kansli. Från 1978 finns skriften SCB ABC för intervjuare - en uppslagsbok om fakta som folk frågar om. Den bör aktualiseras eller något liknande bör skapas. Skriften bör kompletteras med en genomgång av SCBs löpande intervjuundersökning-

gar. Där ska en intervjuare kunna få svar på "vad som händer med materialet." Produktinstruktionerna bör byggas ut med samma sekretessinformation.

Materialet måste vara lättillgängligt. Genom att ämnet är svårt måste språket vara enkelt och presenterat på ett aptitligt sätt, gärna med illustrationer.

5.3 Seminarier för intervjuarna

En generell utbildning bör genomföras för intervjuarna. Programmet kan lämpligen bestå av

- * utbyte av erfarenheter från Metropolitdebatten - att lära av varandra
- * kunskapsavsnitt om sekretessfrågor (se utbildningsprogram 5.2)
- * positivt tänkande - förståelse för orsakerna till olika tankemönster leder till att man bygger på det positiva i kontakterna i mötet med varje enskild individ ur allmänheten. Detta ger i sin tur chans till ökad förståelse från allmänheten samtidigt som självförtroendet stärks hos intervjuarna.

Planeringen för dessa länsvisa träffar bör påbörjas omgående. Storstäderna kommer i första etappen, därefter län med bortfallsproblem och sedan övriga landet.

Under planeringsskedet skall också centrala personalen utbildas om sekretessfrågor.

6 EKONOMISK KALKYL

1986/87

Länsvisa endagsseminarier i alla län	275.000:-
Grundkurs i beskrivande statistik för ca 25 deltagare	110.000:-

1987/88

Seminarier i alla län	275.000:-
Grundkurs i beskrivande statistik för ca 75 deltagare	315.000:-
Invandrarkunskap för ca 60 deltagare	250.000:-

Dessutom behövs planeringsresurser på centrala IE.

7 SAMMANFATTNING

Metropolitdebatten under senvintern och våren-86 orsakade väsentligt ändrade förutsättningar för SCB:s intervjuarverksamhet och allmänhetens uppgiftslämnande, främst vad gäller dem som bygger på frivilligt deltagande.

En aktionsgrupp bildades för att föreslå åtgärder med syftet att återställa och förbättra situationen. Arbetet har bestått i att beskriva situationen inom olika delområden. Det har också blivit tillfälle till att kritiskt granska situationen som råder vad gäller kvaliteten på verksamheten.

Arbetet i en surveyorganisation skall präglas av ett "statistiskt synsätt". Innebörden av ett sådant får definieras utifrån varje verksamhetsområdes förutsättningar. För den verksamhet som gäller datainsamling genom intervjuer krävs en hel del kunskaper för att kvaliteten skall kunna upprätthållas.

Utbildning och kunskaper hos personalen är helt avgörande för att datainsamlingen skall utföras på ett kompetent sätt. Åtgärderna i detta PM inriktas till stor del på detta eftersom en förbättring av intervjuarnas utbildningssituation är nödvändig. Flera års nedskärningar har kunnat tas tack vare att utbildningsnivån tidigare varit hög. Metropolitdebatten har inneburit stora ansträngningar och nu ropar intervjuarkåren på information och utbildning.

Ett statistiskt synsätt skall stå för en helhetssyn på hur arbetet skall utföras och därför ingår även andra delar utöver utbildningsåtgärder. Intervjuarkårens dimensionering har under senare år präglats av en personalpolitiskt präglad målsättning. Situationen idag, ställd mot kvalitativa krav på verksamheten, innebär att personalantalet måste ökas. F n finns mindre än 190 personer anställda vilket medför en låg flexibilitet. Lägg därtill hur personaldimensioneringen kan påverka felkällorna och slutsatsen om en utbyggnad står helt klar.

Statistiskt synsätt innebär en arbetsmiljö som präglas av en ständig uppmärksamhet på felkällor. En organisation för datainsamling är beroende av studier på det utförda arbetet som beskriver och kvantifierar felkällorna. Inom D-avdelningen bedrivs f n utveckling av ett kvalitetskontrollprogram. Detta beräknas färdigt att tas i bruk under hösten -86. IE ser idag att kvalitetsstudier förekommer i minskande omfattning. Detta är mycket allvarligt för verksamhetens fortsatta utveckling. Det är helt nödvändigt att kvalitetskontrollprogrammet genomförs. Förväntningarna riktas också mot ämnesavdelningarna för att dessa skall bedriva kvalitetsstudier. En surveyorganisation utan kontinuerliga studier av arbetet är illa ute och kan i längden inte klara sin uppgift.

IE-CENTRALT

00 EJ BEARBETAD UE - BELÄGGNING	0 UE UTAN INTERVJUARBEBETNING
	01 Justering av fördelning/omfördelning 02 03 Urvalsfel 04 05 06 07 08 09
1 INTERVJU	2 PARTIELL INTERVJU
10 Insamling/observation/enkät insänd 11 Telefonintervju 12 Besöksintervju 13 14 15 16 17 18 19	20 Partiell intervju - oavslutad 21 22 23 24 25 26 27 28 29
3 ARBETSKODER	4 FÖRHINDRAD MEDVERKAN
30 Löfte om intervju 31 32 33 34 35 Ue förkommen 36 37 38 39	40 Övrigt; ange vad ... 41 Sjukdom (tillfällig) 42 Institution 43 Fysiskt/psykiskt hinder 44 Språksvårigheter 45 46 47 48 49
5 OANTRÄFFAD	6 AVBÖJD MEDVERKAN
50 Övrigt; ange vad ... 51 Flyttat 52 Tillfälligt bortrest/ej anträffad 53 Kodlås/portlås 54 Hemligt telefonnummer/söknar telefon 55 56 57 58 59	60 Övrigt; ange vad ... 61 Ej tid 62 Sekretess-integritet-register 63 Ställer aldrig upp i undersökningar 64 Frivilligheten 65 Undersökningens syfte 66 Varit med tidigare 67 68 69
7 RESERVKOD	8 RESERVKOD
70-79 Undersökningsspecifika koder	80-89 Undersökningsspecifika koder
9 ÖVERTÄCKNING	
90 Avliden 91 Utomlands/emigrerat 92-99	

INTERVJUARVERSION

1 INTERVJU	2 PARTIELL MEDVERKAN
10 Insamling/observation/enkät insänd 11 Telefonintervju 12 Besöksintervju	20 Partiell intervju - oavslutad
3 ARBETSKODER	4 FÖRHINDRAD MEDVERKAN
30 Löfte om intervju	40 Övrigt; ange vad ... 41 Sjukdom (tillfällig) 42 Institution 43 Fysiskt/psyiskt hinder 44 Språksvårigheter
5 OANTRÄFFAD	6 AVBÖJD MEDVERKAN
50 Övrigt; ange vad ... 51 Flyttat 52 Tillfälligt bortrest/ej anträffad 53 Kodlås/portlås 54 Hemligt telefonnummer/söker telefon	50 Övrigt; ange vad ... 61 Ej tid 62 Sekretess-Integritet-register 63 Ställer aldrig upp i undersökningar 64 Frivilligheten 65 Undersökningens syfte 66 Varit med tidigare
7-8 RESERVKOD	9 ÖVERTÄCKNING
70-89 Undersökningsspecifika	90 Avliden 91 Utomlands/emigrerat

KVALITETSPROGRAMMET

Inledning

UBIS menade, med stöd av studier och en omfattande argumentering, att det är angeläget att kontrollen av intervjuarbetet förbättras. Detta ledde till att ett särskilt projekt tillsattes med uppgift att utveckla metoder för sådana kontroller. De områden som projektet valt att särskilt studera som tänkbara komponenter i ett framtida kvalitetsprogram har varit: återintervjuer, fältobservationer, blankettgranskning och produktionsstatistik. Projektet är nu avslutat. Någon samlad slutrapport föreligger inte. I denna PM redovisas en kort sammanfattning av utfört arbete, samt ett förslag till program som bygger på de diskussioner som förts inom projektet. Medverkande i projektet har varit Evert Blom och Roland Blom D/IE, Gösta Forsman, Sixten Lundström och Lars Lyberg U/STM, Ingrid Friberg, I/UI och Karl-Erik Kristiansson AM/APM

De återintervjustudier som har genomförts inom projektet har alla visat vilket kraftfullt instrument återintervjuer är för att kontrollera intervjuarbetet och rutiner i fältarbetet och för att skatta mätfel i undersökningsresultatet.

Fältobservationer ger möjlighet till studier av intervjuprocessen i sin helhet och är bl a därför en utomordentlig metod för att utvärdera kvaliteten i intervjuarbetet. Ett stort antal studier har gett en klar bild av när och hur i datainsamlingen metoden skall tillämpas.

Om DATI-systemet införs kommer det att kraftigt påverka den granskning av blanketterna som görs centralt och av intervjuarna. Därför har projektet inte gjort någon ingående studie av detta moment och föreslår heller inga särskilda åtgärder i programmet. Vi förutsätter ändå en naturlig feed-back från granskningsgrupperna till IE.

Produktionsstatistiken är grundläggande för redovisning och kontroll av intervjuarbetet och för förståelsen av vad som sker och kan påverkas i fältarbetsprocessen. Den ger information t ex om bortfallet och tidsåtgång och kan studeras såväl individuellt som för grupper av intervjuare och för de olika undersökningarna.

Det är känt att att intervjuarna uppnår mycket varierande svarsresultat och en av förklaringarna som brukar anges är att deras arbetsområden är olika besvärliga. Projektet har initierat ett försök att beskriva arbetsområdena med hjälp av bakgrundsinformation och analysera sambanden. Eventuellt görs också ett experiment där intervjuare får byta områden.

I metoden fältobservationer ligger både möjligheten att avslöja brister i datainsamlingen och att rätta till dessa brister. Återintervjuer mäter på ett bättre sätt resultaten av dessa brister men ger

inte besked om vilka åtgärder som bör vidtas. Slumpmässigt genomförda återintervjuer kan dock ge en kvalitetsförbättring genom den uppmärksamhet som kvalitetsfrågorna får för den enskilde medarbetaren på IE. Utförda i tillräcklig omfattning ger återintervjuer också möjlighet att skatta effekterna av mätfel på skattningar, vilket inte de övriga metoderna ger. Produktionsstatistiken kan ge en omfattande beskrivning av varje intervjuares prestation, dock inte hela bilden som t ex intervjuarens förmåga att erhålla sanna uppgifter.

Sett ur organisatorisk synpunkt kan man säga att det är den produktansvarige som har ansvar för återintervjuer vars syfte är att skatta felkomponenter i estimaten. Däremot bör D/IE ha ett grundsystem av återintervjuer som är utlagda på ett sådant sätt att bästa möjliga kontroll av intervjuerna uppnås. Övriga nämnda kontrollmetoder hör naturligt till D/IEs verksamhet.

Ett kvalitetsprogram kommer alltså att huvudsakligen ge information om svagheter i datainsamlingen och för att undanröja dessa krävs det åtgärder av olika slag. Inom projektet anser vi det vara angeläget att ett åtgärdsprogram utarbetas.

Observationer i fält

Vi kan se tre huvudsyften med att genomföra fältobservationer.

1. Att utvärdera frågorna i intervjublanketten. Redan ett begränsat antal observationer ger mycket information om kvaliteten på intervjufrågorna.
2. Att utvärdera genomförandet av intervjuerna. För att utvärdera kvaliteten på intervjuarbetet är fältobservationer den bästa metoden eftersom den ger möjlighet till studier av intervjuprocessen i sin helhet.
3. Att utvärdera fältarbetsinstruktionerna. Man får direkt en bild av hur de regler och anvisningar intervjuaren fått är anpassade för den verkliga intervjusituationen.

För att studera frågornas kvalitet bör observationer göras vid provundersökningar eller i samband med att mätinstrumentet förändras. För att vidmakthålla eller förbättra kvaliteten på data bör man, utöver detta, även kontinuerligt studera vad som händer i det ordinarie fältarbetet.

När det gäller de observationer som genomförs i provundersökningar är det naturligt att det i första hand är produktansvariga och frågekonstruktörer som ansvarar för och deltar i observationerna tillsammans med personal från D/IE. När syftet är att mera löpande studera intervjuarbetet måste observatören vara väl förtrogen med undersökningen och intervjublanketten samt intervjuteknik. Vårt förslag är att ansvaret för ett löpande program bör ligga på D/IE.

Målsättningen med återkommande observationer bör vara att varje intervjuare i kåren observeras med jämna mellanrum.

Fältobservationerna bör kombineras med ett planeringssamtal med intervjuaren, vilket leder till en större inblick i intervjuarens arbetssituation som helhet samt ökar motivationen hos intervjuaren. Det ger även ett naturligt tillfälle att med intervjuaren diskutera dennes arbetssituation.

Återintervjuer

Återintervjuer är användbara som ett löpande inslag i uppföljningen av intervjuarnas arbete. Exempel på sådana inslag kan vara:

- kontroll av om intervju utförts
- utvärdering av individuella intervjuarinsatser
- utvärdering av intervjuarnas instruktioner och arbetsprocedurer
- kontroll av bortfallsklassificeringen

Återintervjuer är även användbara för att mäta vissa felkomponenter i felmodeller.

Med återintervju menar vi en upprepad mätning av samma variabel. Det innebär att om man t ex i originalintervjun frågar om en persons arbetskraftsstatus under vecka 31 skall även återintervjun avse vecka 31. Jämförelsen mellan original- och återintervjun kan kompletteras med beroende eller oberoende reconciliering. Reconciliering innebär att man med hjälp av uppgiftslämnaren härleder orsaker till eventuella avvikelser mellan intervjuerna. Beroende reconciliering innebär att återintervjuaren har tillgång till resultaten från originalintervjun vilket inte är fallet vid oberoende reconciliering.

För kontrollen av rutinerna i fältarbetet bör ett löpande system med återintervjuer byggas upp. Det är naturligt att ansvaret för denna verksamhet ligger på D/IE. Målet för systemet bör vara att det skall täcka alla de större undersökningarna. Fördelen med detta är att intervjuerna inte vet i vilken undersökning som återintervjuer förekommer. Vidare kan det ur marknadsföringssynpunkt vara bra att kunna visa på en löpande återintervjuverksamhet. Det kan dock vara lämpligt att starta upp verksamheten inom en eller ett par undersökningar för att sedan succesivt öka storleken på verksamheten.

För att en effektiv, rutinmässig användning av återintervjuinstrumentet skall vara möjlig i kvalitetsarbetet vid SCB behöver ett system för återintervjuer byggas upp. I det arbetet bör bl a följande frågor diskuteras:

- hur definieras återintervju?
- hur skall en återintervjublankett se ut?
- vem skall göra återintervjun?

- hur stort skall tidsgapet vara mellan original- och återintervju?
- hur skall återintervjudata analyseras?
- hur skall samarbetet mellan IE och produktansvariga utformas?

Flera återintervjustudier har genomförts på SCB (AKU 1978, ULF 1979, 1981, 1983 och 1984). Dessutom pågår ett arbete på U/STM som syftar till att bygga upp ett system för reguljärt användande av återintervjuer vid SCB. Det finns alltså en hel del erfarenheter från tidigare studier vilket bör betyda att flera av frågorna ovan redan är besvarade och att de övriga ganska lätt bör kunna lösas.

Produktionsstatistik

Det är självklart att en intervjuarorganisation med en liten grupp centralt placerade arbetsledare och en stor grupp intervjuare spridda över landet får speciella svårigheter med informationsutbytet om arbetet. Arbetsledarna vid D/IE har svårt att följa hur enskilda intervjuare lyckas. Visserligen har man telefonkontakter och en del personliga träffar, men detta ger ingen tydlig och objektiv bild av hur intervjuaren arbetar. Varje intervjuare lämnar information om bortfall och tidsåtgång men denna information är svår att direkt utnyttja. Argument som "besvärligt arbetsområde" eller "haft otur och fått särskilt besvärliga intervjupersoner" är svåra att bedöma riktigheten i. Det krävs information om arbetsområdena, det krävs förståelse av urvalsfel, av statistiska samband etc och dessutom ett mycket flexibelt datasystem.

Den analys som projektet tänker sig i ett framtida löpande system är jämförelser av olika slag, t ex enskild intervjuare jämfört med alla andra intervjuare i samma område, enskild intervjuares resultat i olika undersökningar över tiden, etc. Detta kräver att aggregerade data från olika undersökningar för varje intervjuare sparas. Inom projektet ser vi framför oss en regelbunden redovisning av enkla basdata till viss IE-personal och dessutom en återkommande analys som skriftligen och muntligen redovisas för denna grupp. Genom uppbyggnaden av System IE har under senare år goda förutsättningar för detta skapats. Vad som saknas är en mera genomtänkt plan för analys och spridning av uppgifterna.

Förslag till inledande program

I detta avsnitt föreslås en konkret uppläggning av ett kvalitetsprogram för IE. Detta får ses som ett inledande program som efter en tids utnyttjande kan ge uppslag till vidareutveckling. Syftet med programmet är att kontrollera och förbättra kvaliteten i datainsamlingen. Om produktansvarig önskar underlag för skattningar av felkomponenter i estimaten krävs det mer omfattande mätningar. Det bör åligga respektive produkt att utföra sådana studier (jämför aktions-

gruppens förslag att det skall finnas en kvalitetsplan för varje större undersökning).

Vi anser det betydelsefullt att återintervjuer görs regelbundet. Redan införandet av ett litet antal återintervjuer menar vi har en god effekt. Vi föreslår 20 återintervjuer per intervjuare och år, 10 av dessa bör ligga på AKU. Detta skulle kosta ca 270 tkr, varav 90 tkr avser kostnader för AKU-delen.

Vårt förslag till fältobservationer består av två delar. En löpande slumpmässig del och en del för intervjuare som på ett eller annat sätt visat upp brister i arbetet. På så vis får vi information om alla intervjuare. Den löpande delen skall under en tidsperiod på tre år täcka in samtliga intervjuare. Vi tror att denna uppläggning gör att risken för utpekande av vissa intervjuare minskar. Om vi antar att 20 intervjuare per år berörs av den senare delen får vi en kostnad på ca 200 tkr per år.

Det är viktigt att programmet innehåller löpande produktionsstatistik från system IE. För närvarande finns en hel del data som kan sammanställas och analyseras. Ytterligare data kan tillföras systemet och mer ingående analys kan utföras. Det är viktigt att systemet görs flexibelt så att denna utveckling tillåts.

Kvalitetsprogrammet kräver insamling och analys av data samt kontakter med produktansvariga och IE-personal. Överhuvudtaget är det många trådar att hålla i och därför är det viktigt att en person på IE får ansvar för detta. Vi tycker att denna person skall vara en statistiker med speciellt intresse för mättekniska frågor. På denna person, som kostar 300 tkr, ligger också ansvaret att programmet detaljutformas.

Det är viktigt att det sker en kontinuerlig återkoppling till intervjuarna bl a för att göra intervjuarna medvetna om att programmet existerar. Ansvaret för återkopplingen till intervjuarna bör ligga på respektive region.

Total kostnad för programmet blir:

- Återintervjuer	270 tkr
- Fältobservationer	200 tkr
- Programansvarig person	330 tkr

Summa kostnad	800 tkr
---------------	---------

Gallring av handlingar vid SCB.

Inom SCBs s k bortfallsgrupp har frågan väckts om vilka utfästelser som kan göras i missivskrivelser o dyl när det gäller bevarings- och gallringsfrågor.

Juridiska kansliet har i anledning härav fått i uppdrag att utreda de regler som styr förfarandet på detta område och redovisa vilka slutsatser som kan dras mot denna bakgrund.

1 Allmänt

Gallringsfrågornas problematik präglas av motsättningen mellan intresset att å ena sidan bevara värdefullt material för framtiden samt intresset av att arkivens omfattning hålls inom rimliga gränser å den andra. Bakom bevaringsintresset finns utomordentligt betydelsefulla samhällsintressen. I detta hänseende kan starkt förenklat sägas att bedömningen är dels av praktiskt-samhällelig natur, dels av vetenskaplig. Hänsyn måste bl a tas till handlingarnas vikt för förvaltning och teknisk verksamhet, för ekonomiska och juridiska frågor, för enskildas intressen och rättssäkerhet och inte minst för offentlighetsprincipens tillämpning. Redan 1695 utfärdades ett plakat med förbud att "taga, förskingra, försälja, föryttra, köpa eller dölja några Kungl. Maj:ts och kronans dokument, skrifter och handlingar".

Gallringsreglerna motiveras i första hand av rent förvaringstekniska hänsyn. Det s k massproblemet innebär att den lavinartade ansvällningen av arkivalier genom informationssamhällets utveckling kommit att betyda allt större anspråkstagande av resurser för myndigheterna.

Det föreligger således en intressekonflikt mellan att bevara betydelsefullt och även i ekonomiskt hänseende värdefullt material och rent ekonomiska hänsyn till arkivkostnaderna.

För SCB är frågan om s k etisk gallring av särskild betydelse d v s främst utgallring av handlingar och information (t ex friställning av magnetband och andra databärare) med hänsyn till enskildas personliga integritet.

2 Författningsregleringen

De grundläggande bestämmelserna på det statliga området om bevarande och gallring finns i allmänna arkivstadgan, Aas, (SFS 1961:590) samt riksarkivets cirkulär (1968:473) om tillämpningen av allmänna arkivstadgan, Aas cirk, den s k allmänna gallringsförfattningen (SFS 1953: 716, omtryckt i SFS 1978:182) samt speciella gallringsförfattningar eller gallringsbeslut meddelade av regeringen eller riksarkivet för särskilda förvaltningsområden. För ADB-upptagningar gäller förordningen (1974:648) om utgallring ur upptagning för automatisk databehandling.

Beträffande tillståndspliktiga personregister får datainspektionen (DI) av integritetshänsyn meddela föreskrifter om bevarande och gallring av personuppgifter (6 § p 9 datalagen, SFS 1973:289, omtryckt 1982:446). Enligt 8 § dataförordningen (SFS 1982:480) avgörs frågor om bevarande och gallring av personuppgifter i myndigheters personregister av datainspektionen i samråd med riksarkivet.

2.1 Allmänna arkivstadgan

Huvudregeln i 15 § Aas innebär att utgallring av arkivhandlingar endast får ske enligt föreskrift som meddelats av regeringen eller arkivmyndighet (för SCB RA) med stöd av stadgan. På annat sätt än genom sådan utgallring får myndighet inte avhända sig arkivhandlingar utan medgivande av RA. Generella gallringsföreskrifter finns som nämnts i den allmänna gallringsförordningen och förordningen om gallring av ADB-upptagningar.

Grundregeln är således att arkivhandlingar skall bevaras men att gallring undantagsvis kan tillåtas. Gallringsreglerna måste emellertid vara klara och här gäller restriktiva regler d v s att hellre bevara än gallra arkivhandlingar.

2.2 Allmänna gallringsförordningen (1953:716)

Förordningen är inte tillämplig på ADB-upptagningar där istället särskilda regler gäller. Förordningen tillämpas på handlingar som anses ha mindre betydelse ur bevaringssynpunkt. I 2 § p 5 och 6 medges bl a utgallring av statistiskt primärmaterial som statistiskt bearbetats samt arbetstabeller och annat arbetsmaterial som uppgjorts i samband med statistiska bearbetningar. Förutsättningen är emellertid att RA först prövar materialets betydelse för forskningen. Under samma förutsättning får enligt 3 § p 2 redogörelser och uppgifter som allt väsentligt ingått i officiella publikationer eller tabeller utgallras.

2.3 Förordningen (1974:648) om utgallring ur upptagning för automatisk databehandling

Inledningsvis erinras att särskilda regler gäller enligt 1 § för personregister enligt datalagen. Förordningen skall alltså ej tillämpas på personregister.

Enligt 3 och 4 §§ förordningen skall vissa ADB-upptagningar utgallras (d v s friställas) när av myndigheten själv fastställda gallringsfrister gått ut. Det gäller dels sambearbetningar där s k täckning finns i form av grundmaterial som myndigheten förfogar över dels program och dokumentation som inte längre behövs p g a utgallring av det bearbetningsmaterial till vilket denna hänför sig.

Enligt 9 § skall myndigheten hos RA framlägga förslag till gallring i den mån gallring inte redan följs av förordningen.

2.4 Datalagen (1973:289, omtryckt 1982:446)

Som nämnts får DI enligt 6 § 9 p datalagen meddela föreskrifter om bevarande och gallring av personregister i den mån det behövs för att förebygga risk för otillbörligt intrång i personlig integritet. Det är här således inte en fråga om gallring av ekonomiska skäl utan en typ av etisk gallring. Frågor om bevarande och gallring av personuppgifter i myndigheters personregister avgörs av DI i samråd med riksarkivet (8 § dataförordningen).

3 Personregister

För personregister i datalagens mening tar reglerna i datalagen om bevarande och gallring över andra författningsregler som utfärdats på detta område. 6 § datalagen tillämpas av DI så att föreskrifter om bevarande och gallring regelmässigt utfärdas för SCBs personregister. Föreskrifterna kan variera men går i allmänhet ut på att registret skall avidentifieras eller förstöras inom viss tid. Föreskrifter meddelas således för varje personregister individuellt i samband med att ärendet behandlas som tillstånds- eller anmälningsärende av DI.

Generella regler om gallring av personregister vid SCB har inte utfärdats av DI. Vid DIs handläggning är den 1976 framlagda rapporten "Förstöring - avidentifiering - kryptering" emellertid vägledande. Från S/ARK har önskemål framförts om generella gallringsregler av den typ som FAK-rapporten innehåller.

SCB har nyligen gjort en framställning till RA om ett generellt gallringsbeslut beträffande vissa mindre undersökningar som SCB utför bl a som uppdrag. Ett sådant tillstånd skulle avse främst statistiskt primärmaterial och meddelas med stöd av allmänna gallringsförfordningen. RA har emellertid avslagit SCBs framställning under hänvisning till att prövningen bör ske individuellt för varje undersökning.

F n finns ett flertal gallringsbeslut som meddelats för SCB av RA avseende olika statistikgrenar och däri ingående primärmaterial.

Beträffande avidentifiering finns ett generellt RA-beslut som medger att statistiskt primärmaterial (svarsblanketter) avidentifieras.

4 SCBs allmänna avtalsvillkor

Enligt p 6 i SCBs allmänna avtalsvillkor äger SCB, i den mån ej annat avtalats, rätt att tre månader efter leveransdatum för det fullgjorda uppdraget makulera av uppdragsgivaren tillhandahållet eller av SCB upprättat underlag.

Denna bestämmelse får närmast ses som en civilrättslig reglering mellan SCB och uppdragsgivaren beträffande förfoganderätten över material som tillkommit i samband med uppdraget. Bestämmelsen får emellertid inte tolkas som en gallringsföreskrift. Gällande arkivförfattningar och gallringsbestämmelser måste under alla omständigheter iaktas.

DATALAGEN OCH VÅRA UNDERSÖKNINGAR

UNDERSÖKNING		AKU	ULF	PSU
Arkivering/ förvaring vid SCB	Blankett	Förvaras ca 3 mån i Örebro	Arkiveras f n vid SCB på obestämd tid	Bevaras tills undersökningen är genomförd
	Datamedium	Vid SCB 2 år	Alla årgångar från 1975 används vid SCB	I avidentifierad form tills lång- tidsarkivering sker
Överföring till Riksarkivet (RA) Arkivmynd.	Blankett	Efter ca 3 mån	Nej	Nej
	Datamedium	Årsband långtids- arkiverade tom 85. (Två versioner - en med, en utan ident)	Nej	Ja - i avidenti- fierad form
Avidentifiering	Blankett	Ingen avidentifie- ring	UB förstörs efter 10 år	---
	Datamedium	En version av års- band avidentifie- ras. Utnyttjas för extra bearbetning	Personnummer tas bort efter 10 år	6 mån efter sista panel
Gallring= förstöring/ friställning	Blankett	Efter 5 år. Nov sparas.	ULF -74 utgallrad (Hela materialet) efter tillstånd från RA. Tidpunkt för gallring i övrigt ej meddelad.	Efter genomförd undersökning
	Datamedium	Månadsband sparas högst 2 år. Årsband sparas.		Nej - långtids- arkivering
Registerutdrag	Datamedium	Senaste version som Up deltog	Lämnas f n för ULF 77-85	Fram till avidentifiering
Kontaktperson/ projektansvarig		Ingrid Turtola S 4923	Mirdza Brivkalne S 5036	Staffan Sollander S 4938

HINK	HIP	HUT	VAL	RVU
Bevaras f n vid vid SCB på obestämd tid	Förvaras vid SCB 3 år	Bevaras tills arkivering sker	överförs efter några dagar till Universitetet Göteborg	Bevaras vid SCB tills gallring eller långtids- arkivering
Alla årgångar från 1972 används vid SCB	Högst 3 år vid SCB	I avidentifierad form tills lång- tidsarkivering sker	Förvaras vid Universitetet Göteborg	Alla årgångar används
Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
Nej	Ja, senast inom 3 år	Ja, i avidenti- fierad form	Långtidsarkive- ring när mate- rialet färdig- behandlats	Nej
Nej	Se gallring	Nej	UB förstörs vid avidentifiering	UB förstörs vid avidentifiering
Nej	Avidentifieras senast efter 3 år	Ja, när registret är klart och rättat	Avidentifieras efter 10-12 år	Delvis avidentif. RVU 78: 1979 RVU 84/85:1986
Gallringsbeslut ej meddelat	Gallras efter 3 år	Se arkivering	Gallringsbeslut ej meddelat	Gallringsbeslut ej meddelat
-n-	Nej	-n-	-n-	Nej
Ja	Fram till avidentifiering	Nej, avidentiefie- ring genast var- vid registret upp- hör vara personreg	Fram till avidentifiering	Fram till avidentifiering
Leif Johansson ö 1541	Hans Habenicht S 5061	Hans Lindquist S 4920	Olle Johansson S 4940	Olle Johansson S 4940

Tidigare nummer av Promemorior från U/STM:

NR

- 1 Bayesianska idéer vid planeringen av sample surveys. Lars Lyberg (1978-11-01)
- 2 Litteraturförteckning över artiklar om kontingenstabeller. Anders Andersson (1978-11-07)
- 3 En presentation av Box-Jenkins metod för analys och prognos av tidsserier. Åke Holmén (1979-12-20)
- 4 Handledning i AID-analys. Anders Norberg (1980-10-22)
- 5 Utredning angående statistisk analysverksamhet vid SCB: Slutrapport. P/STM, Analysprojektet (1980-10-31)
- 6 Metoder för evalvering av noggrannheten i SCBs statistik. En översikt. Jörgen Dalén (1981-03-02)
- 7 Effektiva strategier för estimation av förändringar och nivåer vid föränderlig population. Gösta Forsman och Tomas Garås (1982-11-01)
- 8 How large must the sample size be? Nominal confidence levels versus actual coverage probabilities in simple random sampling. Jörgen Dalén (1983-02-14)
- 9 Regression analysis and ratio analysis for domains. A randomization theory approach. Eva Elvers, Carl Erik Särndal, Jan Wretman och Göran Örnberg (1983-06-20)
- 10 Current survey research at Statistics Sweden. Lars Lyberg, Bengt Swensson och Jan Håkan Wretman (1983-09-01)
- 11 Utjämningsmetoder vid nivåkorrigering av tidsserier med tillämpning på nationalräkenskapsdata. Lars-Otto Sjöberg (1984-01-11)
- 12 Regressionsanalys för f d statistikstuderande. Harry Lütjohann (1984-02-01)
- 13 Estimating Gini and Entropy inequality parameters. Fredrik Nygård och Arne Sandström (1985-01-09)
- 14 Income inequality measures based on sample surveys. Fredrik Nygård och Arne Sandström (1985-05-20)
- 15 Granskning och evalvering av surveymodeller, tiden före 1960. Gösta Forsman (1985-05-30)
- 16 Variance estimators of the Gini coefficient - simple random sampling. Arne Sandström, Jan Wretman och Bertil Waldén (Memo, Februari 1985)
- 17 Variance estimators of the Gini coefficient - probability sampling. Arne Sandström, Jan Wretman och Bertil Waldén (1985-07-05)
- 18 Reconciling tables and margins using least-squares. Harry Lütjohann (1985-08-01)

- 19 Ersättnings och uppgiftslämnarbördans betydelse för kvaliteten i undersökningarna om hushållens utgifter. Håkan L. Lindström (1985-11-29)
- 20 A general view of estimation for two phases of selection. Carl-Erik Särndal och Bengt Swensson (1985-12-05)
- 21 On the use of automated coding at Statistics Sweden. Lars Lyberg (1986-01-16)
- 22 Quality Control of Coding Operations at Statistics Sweden. Lars Lyberg (1986-03-20)
- 23 A General View of Nonresponse Bias in Some Sample Surveys of the Swedish Population. Håkan L Lindström (1986-05-16)
- 24 Nonresponse rates in 1970 - 1985 in surveys of Individuals and Households. Håkan L. Lindström och Pat Dean (1986-06-06)
- 25 Two Evaluation Studies of Small Area Estimation Methods: The Case of Estimating Population Characteristics in Swedish Municipalities for the Intercensal Period. Sixten Lundström (1986-10-14)
- 26 A Survey Practitioner's Notion of Nonresponse. Richard Platek (1986-10-20)
- 27 Factors to be Considered in Developing a Reinterview Program and Interviewer Debriefings at SCB. Dawn D. Nelson (1986-10-24)
- 28 Utredning kring bortfallet i samband med den s k Metropolit-debatten. Sixten Lundström (1986-11-10)
- 29 Om HINK-undersökningens design- och allokeringsproblematik. Bengt Rosén (1986-10-06)
- 30 Om HINK-undersökningens estimationsförfarande. Bengt Rosén (1987-01-28)

Kvarvarande exemplar av ovanstående promemorior kan rekvireras från
Elseliv Lindfors, U/STM, SCB, 115 81 Stockholm, eller per telefon
08 7834178